

1055

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం
గ్రంథాలయం నామకం
వై.ఎస్.ఆర్. విశ్వవిద్యాలయం

భౌతిక సాంస్కృతిక పక్షపత్రిక

వ్యవస్థాపకులు : విద్యాన్ బిల్లుసు సీతారామశాస్త్రి.

సంపుటము 13

రాజమహేంద్రవరము 16-12-1989, 1-1-1990

సంచికలు 4, 5

— ఈ సంచిక తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం

1. తోలుబొమ్మలాట
2. ప్రబంధ సాహిత్యంలో స్త్రీ
3. అనుభూతికవిత్వానికి అద్దంపట్టిన శ్రీకాంతశర్మ “శిలామురధి” 4- 6
4. కవిత్వ ప్రశంస 6
5. మాదిరాజు కవిత్వాశయం 7- 8
6. గ్రంథ సమీక్ష 8
7. దృశ్యభారతి-నాటకాంతంహి సాహిత్యమ్ 9-10
8. తొలకరి మెరుపులు 10-11
9. “కవికి పాఠకుడికి మధ్య వారధి విమర్శకుడు” 11-13
10. తెలుగు దండక సాహిత్య సూచి 13-14
11. కర్ణాటక సంగీత పరిణామము-పరిచయము (సమీక్ష) 13-14

రాజ్ పు సంచికలో: 1. త్రిపురాంతకోదాహరణము-దాని విశ్లేషణ 2. తెలుగునవల విహంగవీక్షణము
3. బాపరాజు సాహిత్యంలో జంటపదాలు-ఒక పరిశీలన మొ॥నవి ఉంటాయి.

1, 16 తేదీలలో ప్రచురింపబడును.

వందత్వర చందా రు. 12-00

6 మాసములకు రు. 6-00

విడి ప్రతి 0-00 వై.

== ర చ యి త ల కు మ న వి ==

సంక్షేపముగను, సామనస్యముతో గూడినవిగాను, నుండు విమర్శనాత్మక రచనలకు స్వాగతియు, గ్రంథవిమర్శకు ప్రాముఖ్యము. ఔచిత్యము మీఱని అభిప్రాయభేదములకు సముచిత గౌరవము. వాఙ్మయమున జేరఁదగు వివిధాంశములపై దమ రచనలు పంపి మాకు జేయఁతనీయఁ బ్రార్థన. రచనలు సరళ గ్రాంథిక భాషలోఁగాని, శిష్టవ్యవహారిక భాషలోఁగాని యుండవచ్చును.

వివాదాస్పదముగాని, చట్టబద్ధమైన, మత, రాజకీయ, ఆర్థిక, శాస్త్రీయ విజ్ఞాన, పారమార్థిక, సాహిత్యాదులకు సంబంధించి, వివిధ ప్రక్రియలకుఁ జెందిన ఏ విషయములమీది రచనలనైనను ప్రచురింప వలయునని మా అభిలాష.

పాఠకులకు విజ్ఞప్తి

తమ సాహిత్యాభిమానానికి మేమెంతయు కృతజ్ఞులము. అధిక వ్యయప్రయాసలకోర్చి మేము వెలువరిస్తున్న “సమాలోచన”కు మీవంతు చందా (అదీ ఈరోజుల్లో చాలా తక్కువకదూ!) వెంటనే పంపండి.

—సంపాదకుడు

విజ్ఞప్తి

జ్యోతిశ్శాస్త్రచరిత్రలో ఆధునికులను గూర్చి పరిచయం చేయదలచాను. ఇప్పుడు జీవించిఉన్నవారు ఇంతకుముందుతరాలవారు పరిచయం చేయదగినవారే. మీకు పరిచయంఉన్న జ్యోతిశ్శాస్త్రజ్ఞులను పరిచయం చేస్తూ వారితో మీఅనుభవాలు నాకు పంపగోరిక.

జ్యోతిశ్శాస్త్రజ్ఞులకు విజ్ఞప్తి :-

మీరు మీజీవితంలో సాధించిన విజయాలు తెలపండి. మీజీవిత వివరాలు ఫోటోగూడ పంపగోరిక. మీరు రచించిన గ్రంథాలు గాని, వాటిని గూర్చిన వివరాలుగాని పంపగోరిక.

జ్యోతిసాభిమానులకు విజ్ఞప్తి :-

జ్యోతిషం సహేతుకమా? అనే అంశంపై ఆధునిక దృక్కోణంలో జాతకఫలితాలు పరిశీలించాలి. ఆ పరిశీలనకు మీ జాతకం (పుట్టినతేది, సమయం, పుట్టినఉరు, దగ్గరలోని వట్టణం) మీ జీవిత వివరాలు, ప్రత్యేక సంఘటనలు పంపగోరిక. ఆయా సంఘటనలు, సహేతుక వివరణతో గ్రంథం వ్రచురిస్తాను. (అందులో మీమీరు ప్రకటించడం ఇష్టంలేకపోతే నాకు తెలపండి. మీరులేకుండా జాతకఫలితాలు వివరిస్తాను) ఎవరివద్దనైనా జ్యోతిషగ్రంథాలు (పాతవి, వ్రాతప్రతులు, ముద్రితాలు, తాళవత్ర గ్రంథాలు) ఉంటే వాటివివరాలు తెలపండి. వాటికి తగిన వెలచెల్లించి తీసుకుంటాను.

ఇట్లు

చిరునామా :- సి. వి. బి. సుబ్రహ్మణ్యం,

జ్యోతిషం లెక్చరర్, తెలుగు యూనివర్సిటీ,

ఓ.కె.588/22-2, హిల్ టాప్ కాలనీ,

హైదరాబాద్-500 482.

★ స మా లో చ న ★

* జాతీయ సాంస్కృతిక పక్షపత్రిక *

వ్యవస్థాపక సంపాదకులు : విద్వాన్ బులుసు సీతారామశాస్త్రి
Retired Telugu Lecturer, V. T. J. College, Rajahmundry.

గ్రామీణప్రాంతాల్లో ప్రజలు వినోద వికాసాలను తమ అభీష్టమేరకు మలచుకుంటారు. తీరికసమయాల్లో తమ ఉల్లాసం కొద్దీ వ్యయంగా కొన్ని కళాప్రదర్శనలలో పాల్గొంటారు. కళాప్రదర్శనలే వృత్తిగా పెట్టుకొని జీవించే కొందరిని ప్రోత్సహించి వారిద్వారా కళారూపాల ప్రదర్శనలను తిరికించి విజ్ఞాన వినోద వికాసాలను పొందుతారు. అక్షరజ్ఞానం లేకపోయినా తరతరాల నుండి అనుక్రమంగా వస్తున్న కళారూపాలను జానపదకళారూపాలు అంటారు. ఈ జానపదకళారూపాలలో కొన్ని రూపాలు కొన్ని ప్రాంతాలకే పరిమితమై ఉన్నాయి. కొన్ని రూపాలు అన్ని ప్రాంతాలలోనూ సమానంగానే కన్పిస్తాయి. ముఖ్యంగా ఈ కళారూపాలను ఆధారంగా పెట్టుకొని వాటిని ప్రదర్శిస్తూ జీవించేవారు అన్ని ప్రాంతాలు తిరుగుతారు. అటువంటి జానపద కళారూపాలలో తోలుబొమ్మలాట ఒకటి. నిజంగా చెప్పాలంటే ఎక్కువ ప్రచారం పొందింది, అందరికీ తెలిసింది తోలుబొమ్మలాట.

కొంబయ్యమద బోయైనా తోలుబొమ్మలాట చూసి రావారి అనే సాతమెహూదా ఏర్పడింది. బొమ్మలాట మొదట ధర్మబోధాన్ని ప్రచారం చేయడానికి అవతరించింది. తర్వాత కాలంలో ధర్మప్రబోధంతో పాటు విజ్ఞాన వికాస వినోదాలకు ఆధార భూతమైనట్లు మనకు అకోటని థాల్, గిర్నారు శిలాశాసనాలవల్ల తెలుస్తుంది 1 తోళ్ళబొమ్మ

1. తోలుబొమ్మలాట

లాటలు, చెక్కబొమ్మలాటలు, ఊచబొమ్మలాటలు, తోలుబొమ్మలాట లని బొమ్మలాటలు నాల్గురకాలు. 2. బొమ్మలాట జన్మస్థలం భారతదేశమని పరికోధకులు నిర్ధారించారు. తోలుబొమ్మలాటలకు పుట్టుక చైనాదేశమని కొందరూ, భారతదేశమని కొందరూ అభిప్రాయపడుతున్నారు. భారతదేశంనుండి కంబోడియా, బర్మా, లావోస్, ఫిలిప్పీన్స్, ఆఫ్రికా, గ్రీస్, రోమ్, ఓర్కి, ఈజిప్ట్ మొదలైన ఎన్నో దేశాలకు వ్యాపించింది ఎక్కువమంది వాదిస్తున్నారు.

డా॥ బిట్టు వెంకటేశ్వర్లు

తోలుబొమ్మలాటకు ఆంధ్రప్రదేశ్ లో ప్రాచీనకాలంనుండి విస్తృతప్రచారం ఉంది. పొద్దురికి సోమనాథుడు తన వండితారాధ్య చరిత్రలో

“భారతాది కథల చీరమరుగుల
వారంగ బొమ్మల నాదించువారు
గడు వద్దుతంబుగ గంబనూత్రంబు

లదరంగ బొమ్మల నాదించువారు” 3 అని బొమ్మలాట ప్రస్తావన తెచ్చాడు. విసవపురాణంలో కీలబొమ్మలను గూర్చి ప్రస్తావించాడు. తోలుతో చేసిన ఈ బొమ్మలు ఏ కీలు కాకిలు విడివిడిగా కదులుతాయి కాబట్టి కీలు బొమ్మగానడం సమంజసంగా కనపడవచ్చు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ లో విశాఖ గోదావరి, కడప, నెల్లూరు, అనంతపురం, కర్నూలు జిల్లాలలో ఈ తోలుబొమ్మలాటవారు ఎక్కువగా ఉన్నారు. ఈ బొమ్మలాటవారు సామాన్యంగా శివరాత్రి-ఉగాది పండుగల ప్రాంతాల్లో ప్రదర్శనలకు బయలుదేరుతారు: మెట్టప్రాంతాల్లోని గ్రామాలలో వ్యవసాయపు వసులు తిరిగి విశ్రాంతికి ఆహ్వానం పలికే రోజులవి. పూర్వపురోజుల్లో తోలుబొమ్మలాట ప్రదర్శనం కావాలంటే ముందుగా వారితో ఓక ఒప్పందం కుదుర్చుకుని తర్వాత వారిని బండ్లమీద తీసుకొనివచ్చి ఆ యాగ్రామాల్లో సకల మర్యాదలతో ప్రదర్శనలను ప్రోత్సహించేవారు. సురభి నాటకనమాణ అనేర్పావంతో నాటక ప్రదర్శనలు పెరిగాయి. తర్వాత సినిమాప్రదర్శనలు విస్తృతప్రచారం లోనికి వచ్చాయి. ఈ నాటకప్రదర్శనలూ, సినిమాలూ బొమ్మలాటలను దెబ్బతీశాయి. ప్రస్తుతం బొమ్మలాట కావాలని అడిగేవారు లేరుసరికదా, ప్రదర్శకులే గ్రామాలకు వచ్చి ప్రదర్శనలిస్తామని అడిగినా మాకు తీరిక, ఓపికలేదు పొమ్మని ఈనడిండుకుంటున్నారు.

1. ఆచార్య భూమాటి దోణప్ప, విజ్ఞాన సర్వస్వం, 8 సం. పు. 848

2. యం. వి. రమణమూర్తి, తోలు బొమ్మలాటలు, నాట్యకళ, మే 1989 పు. 120

3. వండితారాధ్య చరిత్ర

ఇటువంటి దయనీయస్థితిలో కూడా కొందరు ఈ బొమ్మలాటకళమీద ఆధారపడిఉన్నారు. కొందరు కాలానుగుణంగా వయోజనవిద్య, కుటుంబనియంత్రణ మొదలైన అంశాలపై కథలల్లకొని ప్రభుత్వ ప్రచారసాధనలుగా బొమ్మలాటలను మలచుకొని పొటపోసుకుంటున్నారు. ఈతోటబొమ్మలాటల్లో అంద్ర ప్రదేశ్ లో ముఖ్యంగా రామాయణ, భారత, భాగవతాల కథాఘట్టాలను, కొన్ని సాంఘిక, చారిత్రకఘట్టాలను, ప్రదర్శిస్తున్నారు. రామాయణంలో లంకాదహనం, సతీసులోచన, లక్ష్మణమూర్ఘ, అతికాయ యుద్ధము, యయాతి కథ, అంగదరాయభారం, మైరావణి, రావణ సంహారం, పాతాళహోమం మొదలైన ఘట్టాలు ప్రదర్శిస్తారు. భారతంలో విరాటవర్షం, వద్మవ్యూహం, ఉత్తరగోగ్రహణం మొదలైన ఘట్టాలూ, భాగవతంలో తత్ప్రహ్లాద, సతీసావిత్రి, కృష్ణలీలలు మొదలైన కథలూ, దేశీయ కథలలో జింజీ, దేశింగురాజుకథ మొదలైన కథలూ ప్రదర్శిస్తుంటారు. ఒకఘట్టాన్నిగాని, కథనుగాని తోటబొమ్మలాటవారు ఒకతోటలో ప్రదర్శించగలరు. అవసరమనుకుంటే నాలుగైదుతోటలవరకూ సాగదీయగలరు. ప్రేక్షకులనాదిని పసిగట్టి బొమ్మలాటవారు ప్రదర్శనలు మలచుకుంటారు. ఆయా కథల్లో అన్నిపాత్రలకూ పేరుపేరు బొమ్మలుంటాయి. ఈ ప్రదర్శనల్లో కథాపాత్రలకు సంబంధించే పాత్రలూ, ప్రదర్శనకు అతికిలకమైన పాత్రలూ అయిన జాటుపోలుగాడు, బుద్ధకేతిగాడు, బంగారక్కపాత్రలు బొమ్మలాట ప్రదర్శనకే ఆధారభూతాలు. ఈపాత్రల్ని హాస్యంగాలిపేవేషాలలో హాస్యంకోసం ప్రవేశపెడతారు. బొమ్మలాట వ్యదర్శనలలో నాంది ప్రస్తావనలు ఈపాత్రలే చేస్తాయి.

‘వచ్చెరబాబూ కేతిగాదూ

నుడుటబొట్టా పెట్టుకొనే

నబనుజూడా వచ్చినాడూ

వచ్చెర బాబూ కేతిగాదూ’ అంటూ

తెరమీదకు ప్రవేశిస్తాడు. గ్రామంలో పెద్దలకు పొగడడం, దానిం ఎక్కువగా ఇవ్వాలనే ఉత్సుకతను ప్రేక్షకులలో రేకెత్తించడంతోపాటు కథలో బోరుగొట్టే సందర్భాల్లోను, ప్రగల్భాలువలికే సందర్భాలలోనూ హాస్యపూరిత సంభాషణలతో ఈ హాస్యపాత్రలను తెరమీదకు వదలుతారు.

తోటబొమ్మలాట ప్రదర్శనకు ముఖ్యంగా శ్రధాన కథకుడు, ఒక కథకురాలు. తాళాలు, హాస్యనియం మద్దెలపంటి వాద్యాలవాళ్ళు ఇద్దరు వంతలు మొత్తం ఏడుగురు కళాకారుల వరకూ పాల్గొంటారు. ప్రదర్శనకు కర్తలు, తదితలతో చతురస్రాకారంలో ఒకరంగస్థలం ఏర్పాటుచేస్తారు. అందులో వాద్యాలవాళ్ళు, బొమ్మలనాదించేవారు వారి బొమ్మలతో ఉంటారు. ప్రేక్షకులకెదురుగా ఉన్న వక్క తెల్లని గుడ్డను తెరగా కడతారు. దీనిపై బొమ్మలను అడిస్తారు. బొమ్మలను అడించడానికి రెండు అడుగుల పొడవున్న సన్నని ఈత లేదా వెదురువుల్లులు వాడుతారు. ఈ పుల్లలతో బొమ్మల చేతుల జాయింట్లవద్ద ఉన్న దారపుకొక్కెలను వట్టుకొని అడిస్తారు. బొమ్మకు మధ్యలో ఉన్న కర్రను వట్టుకొని బొమ్మలతో నృత్యం చేయిస్తారు. ఈవరికరాతిశాయంతో గ్రామదావళ్ళలోనో కూడళ్ళలోనో వ్యదర్శనలు ఏర్పాటు చేస్తుంటారు.

ఈ బొమ్మలను తయారు చేయడానికి జింక, దుప్పి, మేక, గొర్రె చర్మాలను వాడుతారు. వ్రస్తుకం యంత్రాలసాయంతో గేదె, దున్న, ఎద్దు అవుల చర్మాలను పొరలు పొరలుగా తీసి మనవారు వాడుతున్నాడు. చైనాలో గాడిద చర్మంతోనూ, టర్కీ-గ్రీసు దేశాలలో ఒంటె చర్మంతోనూ బొమ్మలు చేస్తారట. మేక లేదా గొర్రెల పచ్చితోళ్ళను వేడి ఏటిలో ముంచి తీసి,

దాని మీది వెంట్రుకలను వజ్రను తీసివేసి ఎండలో తెల్లని గుడ్డపై ఆరబెట్టి ఆరిన తర్వాత దానిమీద పెన్సిళ్ళతో బొమ్మ అకారాలను పొగర్లసాయంతో బొమ్మలుగా కత్తిరిస్తారు. వాటి మీద రంగులు వేస్తారు. ఈ రంగులు పూర్వపురోజుల్లో మసిని అముదంలో సాది నల్లరంగుగానూ మోడు గవువును నీరు, చవిటిమట్టితో కలిపి ఉడికించగా వచ్చిన ద్రవాన్ని ఎరువురంగుగానూ వాడేవారు. తెలుపురంగు కావలసిన చోట ఏరంగు వేయకుండా పడిలితే దీపపు కాంతికి చర్మం తెల్లగా కన్పిస్తుంది. ప్రస్తుతం డకాణాల్లో రోజు, ఎరుపు, ఊదా, వసుపు, అకుపచ్చ, బునుగు, నలుపు మొదలైన అన్ని రంగులు దొరకుతున్నాయి. వాటిని తెచ్చివేస్తున్నారు. చిన్నబొమ్మలకు, ఒక మేకతోట సరిపోతుంది. కాని పెద్దబొమ్మలకు రెండుతోళ్ళు వాడుతారు, కాళ్ళు, చేతులకు ఒక చర్మాన్ని, శరీరానికి ఒక చర్మాన్ని వాడుతారు. కాళ్ళు, చేతులు విడివిడిగా కుట్టడం వల్ల సులభంగా కదలడానికి వీలుంటుంది. లైటుకు, తెరకు మధ్యలో బొమ్మఉంటుంది. లైటు కాంతి బొమ్మపై పడడంవల్ల, అతి పల్చని చర్మంతో తయారుచేసిన ఈ తోట బొమ్మలు తెల్లని తెరమీద ప్రేక్షకులకు అందంగా కన్పిస్తాయి. బొమ్మలను అడించడంలో అత్యంత నైపుణ్యంకలవారు కొందరు ఇప్పటికీ ఈకళ ఆధారంగానే జీవిస్తున్నారు. ఆధునిక మానవుని మనోభీష్టానికి అనుగుణంగా లౌకికసంభాషణలను చేర్చి వినోదాత్మకంగా మంచి ఈ తోటబొమ్మలాటను, నేటికీ ప్రజలకు అకట్టుకునే విధంగా కొందరు తీర్చిదిద్దుతున్నారు. కాలానుగుణంగా మాట్లులు పొందిన కళకు ఎప్పుడూ అభిమానలు ఉంటారు. బొమ్మలాటవారి ప్రయత్నంలోని కళాత్మకతను పంక్కుతీప్రియులుగా అహ్వనించడం మన ధర్మం.

2. ప్రబంధ సాహిత్యంలో స్త్రీ

—డా॥ వి. సీమమ్మ

తెలుగుసాహిత్యంలో ప్రబంధయుగానికి ప్రముఖస్థానముంది. అది ఒక బంగారు యుగం, ఈ యుగంలో వచ్చినన్ని ప్రబంధాలు మరి ఏ యుగంలోనూ రాలేదు. అల్లసాని పెద్దన, ముక్కుతిమ్మన్న, తేనాలి రామకృష్ణుడు, భట్టుమూర్తి, పింగళి నూరన మాదయ్యగారి మల్లన వంటి మహాకవులు ఈ యుగం వారే. ప్రబంధ సాహిత్యంలో “స్త్రీ” ఎలా చిత్రీకరించబడిందో నిశితంగా పరిశీలించడమే ఈ వ్యాస ముఖ్యోద్దేశం.

ప్రబంధ స్త్రీలందరూ నొక టేమూర్తి, నెవ్వరగుర్తింప నలవిగానట్టివి. ఆకారములు, గుణములు, చీరలు, నగలు అన్నియును నలంకార కాస్త్రమును నొకే యంగడిలో సెరవు లేబడిన వస్తువులు. పేరు మాత్రం వేరు. చర్యలేమో ఒక్కటే. అవియు నంతశ్రేష్ఠములుగావు. వ్యక్తిత్వము నున్న అన్న విమర్శాగ్రేణ్యుడు కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారి మాటలు నూటికి నూరుపాళ్ళు నిజం.

ప్రబంధయుగంలోని కవులు స్త్రీని అటవస్తువుగా, అంగడిబొమ్మగా, చిత్రించారు. ఈ యుగంనాటి కవులు రాజాల్ని అక్రయించి వారి అభిరుచులకు అనుగుణంగా అడుగులకు మడుగులాత్తుతూ తమ కావ్యాల్ని కడుకమనీయంగా వ్రాశారు. ఈ యుగంలోని కవులందరూ ఇదే పని చేశారు. ఎంతసేపూ రాజును, వాళ్ళ ప్రియరాండ్రల్ని గోరంతల్ని కొండంతగా చేసి, భూతద్దంలో చూసి, కీర్తిస్తూ చెక్కభజన చేయడమే వీరిపని. ఒక రకంగా చెప్పాలంటే వీరికి మరొక పని కూడా లేదు. చివరకు అరణ్యపు

కవులుగా వెళ్ళడానికి సిద్ధమైనారంటే అనాటి కవుల పరిస్థితి, వారి కవిత్వపుస్థితి మనకు తేటతెల్లమవుతుంది. రాజులుకూడా తమను, తమ రాజ్యాన్ని, తమప్రియరాండ్రల్ని ప్రశంసలతో ఎత్తి ముంచెత్తిన వారితో కనకాంబరాలు ఇచ్చి, గండపెండేరాలు తొడిగి ఘనంగా సత్కరించి గొప్ప కవులుగా పరిగణించారు.

రాజాల్ని సంతోషపెట్టడానికి కవులు స్త్రీని నఖశిఖపర్యంతం అంగాంగ వర్ణనల్ని చేస్తూ కన్ను మిన్ను కానక, సిగ్గులజ్జలేక, ఆనంద జోలికలలో మునిగి తేలిన కవిపుంగవులు ప్రబంధయుగంలో ఎంతోమంది వున్నారు. అంగాంగ వర్ణనల్ని అతిగా వర్ణిస్తూ స్త్రీని శల్య పరీక్ష చేయడానికి ఒకరితో ఒకరు పోటీపడ్డారు ఈ యుగంలోని కవులు. అందుకే రామలింగారెడ్డిగారు ప్రబంధ సాహిత్యంలోని స్త్రీ గూర్చి వ్రాస్తూ ‘నాయిక వివాహాంతరం ఆమె చెలికత్తె తేనా తమ చెలిని శోభనపుగది తలుపుల చెంత వదులు తారేమాకాని, కవిమాత్రం అరక్షణం కూడా ఆమెను వదలడానికి అంగీకరించడని’ చెప్పారు. ఇది పచ్చి నిజం. ఈ యుగంలోని స్త్రీకి వ్యక్తిత్వం లేదు. స్వేచ్ఛలేదు. అసలు కవులకే స్వేచ్ఛాస్వతంత్రతలు లేనప్పుడు వీరు సృష్టించిన స్త్రీ పాత్రలకు వుంటుందని అనుకోవడం మన అవివేకం, అజ్ఞానం, అమాయకత్వం. స్త్రీని తోలుబొమ్మగా చిత్రీకరించిన ఘనత ప్రబంధ కవులకు దక్కుతుంది.

ప్రబంధయుగంలో అక్కడక్కడ సజీవ పాత్రలు లేకపోలేదు. పెద్దన రూఢిని, తిమ్మన సత్యభామ, రాయల గోదా

దేవి, రామకృష్ణుని నిగమకర్మలక్క, పింగళి నూరన కలభాషిణి, ముగాత్రి పాత్రలు ప్రబంధ సాహిత్యానికి మణి పూసలు.

పెద్దన వరూఢిని మంచినంస్కారవతి. అంతకు మించిన ముగుణవతి కూడా. మనస్సు పూర్తిగా ప్రవరుణ్ణి ప్రేమించింది. ఇదే విషయాన్ని జంతు గొంతులేక, కల్లకపటం లేకుండా వున్నది వున్నట్లు నిర్మోగమాటంగా ప్రవరుణితో చెప్పుతుంది. సనాతన సంప్రదాయాలకు నిలువటద్దం ప్రవరుడు. ఈ అచారాల వల్లే వరూఢిని సంపూర్ణ ప్రేమకత్వాన్ని అందుకోలేక పోతాడు.

స్త్రీరూప చిత్రీకరణ విషయంలో వరూఢినికి గిరికం అస్త్రీమనీ కాంతదూరముంది. పెద్దన వరూఢిని మానవ సహజ లక్షణాలన్నీ మూర్తిభవించిన స్త్రీ మూర్తి. భట్టుమూర్తి, గిరికను గిరికలే చిత్రీకరించాడేకప్పటికప్పుడు స్త్రీమూర్తిగా చిత్రీకరించలేక పోయాడు. అందుచేతనే పుట్టపర్తి నారాయణా చాడులుగారు వరూఢిని, గిరికం మధ్యలేడాల్సి ఇలా తెలియజేశాడు. ‘లేనదుమా, మీటిన విచ్చు గుబ్బచను మిట్టిలు, అల్లలనాడు తులుము, నెలవివార నెడలునవులు, అతి మనోహరిణి, అపుడపుడు శృంగార ప్రపంచమాన నడుగిడిన క్రొంగొత్త కన్నె. అండులకనుగుణమగు చాపల్యము, తీసికొనివచ్చి అజ్ఞ, సొందర్య పక్ష పాతము, ముందు వెనుక అరయలేని ముగత, వికలత, లేకిమనసు, మెలపుల వల్ల మెరసిపోవుచున్నవి. సర్వ విధముల మానవకాంత వరూఢిని. ఇక గిరికయన్నచో, కవి ఆమె సహజ స్వరూపమును మనకు వట్టియాయలేదు. ప్రపంచ ప్రసిద్ధములగు నుపమానము అన్నియును గుప్పించినాడు. స్తనములు వంధములై,

చూర్లకలకమలై, గుండులై, బండలై, కడకు కొండలైనవి. జఘనమచలాభోగత న్నకరించుకొన్నది. హస్తములు తామర తూండ్లు మధ్యనూ పరమాణువు. ఒక నియతి స్వరూపములేదు. పద్య పద్యమున కాను మాపిణివలె గిరిక మారుచున్నది. కవి వర్ణించిన రీతి బాహ్యము గీచినచో 'శేరుగన్న పెద్దమ్మగా తయారగునే కాని కడకు స్త్రీ' రూపమునైనను మనము చూడలేము. ప్రబంధకవులకు పట్టిన ఛాందసు మితనికి బూర్తిగా బట్టినది.'

తిమ్మన స్త్రీ హృదయం ఎరిగినవాడు. స్త్రీ సహజగుణాలను కోపతాపాలు, ఈర్ష్యా అమాయా ద్వేషాలు తిమ్మనకు తెలిసినట్లు మరో కవికి తెలియదేమో! ఒక్కమాటలో చెప్పాలంటే తిమ్మన స్త్రీల పక్షపాతి, తెలుగువారికి ఆత్మంత ప్రీతిగా ప్రీతిమైన నాయిక సత్య భామ. ఈమెను మొదటిసారిగా కావ్య రంగ ప్రవేశం చేయించిన కీర్తి తిమ్మనకు వక్కుతుంది. పురాణంలోని సత్యభామ కంటే కావ్యంలోని సత్యభామే రమ్యాతి రమ్యంగా చిత్రించబడింది. స్త్రీ సహజ గుణాల్ని కాచి వడపోసిన సంపూర్ణ స్త్రీ మూర్తి సత్యభామ. సత్యలో సహజసౌందర్యం, సహజమైన స్త్రీ మనస్తత్వం, రసిక ప్రీయత్వం, కొంటేచిలిపి తనం కొట్టినచ్చేటట్లు కనబడతాయి. ఆత్మాభిమానం పేరుతో అడుగడుగునా అలకపాన్పు ఎక్కుతూ అనుకొన్న పని సాధించిన నారీ శిరోమణి సత్యభామ.

రాయలు గోదాదేవిని తనభక్తి మహర్మ్యంలో వైకుంఠ వాసునిలోనే ఐక్యమైనట్లు చిత్రీకరించారు. రాయల గోదాదేవి స్త్రీ జాతికే ముకుటాయమాన మైంది.

తెనాలిరామకృష్ణస్వామినిగమకర్మఅక్క పడమరకాల తెలుగింటి అడపడుమ.

3. అనుభూతి కవిత్వానికి అద్దంపట్టిన శ్రీకాంతశర్మ "శిలామురళి"

—శ్రీ ధూర్జటి వేంకటదాలాజి

'కాలమొకనదిగాను భావించిచూస్తే
కదలిపోయే అలలు ఈ బ్రతుకులన్నీ
ఎవరున్నారేకపోయినా గానీ
ఈనదిని అనుకొని ఆశంబుంది....'

అవి ఒక జీవితసత్యాన్ని తన అనుభూతివరమైన 'శిలామురళి' కావ్యంలో వివరించిన శ్రీ ఇంద్రగంటి శ్రీకాంత శర్మగారు, ఆధునికాంధ్ర సాహిత్యంలో ఇటీవలి ఆధునిక సాహితీప్రక్రియల వర్ణింపిని చేపట్టి, అన్నింటిలోనూ తాను ఓనవిపించుకొన్న ఉత్తమసాహితీవరులు.

కానీ-శ్రీ శర్మగారు జన్మతః సంప్రదాయ బంధురమైన కవిత్వాధర్మాన్ని ఒంటబట్టించుకొని, దానికి సంస్కృతాంధ్రాంగ భాషా సాహిత్యాలలోని కవిత్వాసారాన్ని జోడించి, ఒకవినుత్నమైన పంథాలో కవిత్వ చెప్పగలిగిన మేటికవిపుంగవులు. మిగిలినసాహితీ ప్రక్రియలను చేపట్టినప్పటికీ ఆయన తన పుంఖానుపుంఖమైన అనుభూతి వరమైన కవితలద్వారా యావదాంధ్ర సాహితీలోకాన్ని ఆకట్టుకొన్నారు. మిగిలిన రచనల కంటే ప్రధానంగా పేర్కొనబడ్డ వారి రెండు కావ్యాలు "శిలామురళి; అనుభూతిగీతాలు," అనుభూతి వరమైన కవితకు దర్పణాలుగా నిలుస్తాయి.

అమె గంభీరత్వం, ముందాతనం, ఉవాత్త గుణం, కార్యనిర్వహణ సామర్థ్యం, వాక్చాతుర్యం, సంభాషణా నైపుణ్యం, సమయస్ఫూర్తి పుట్టింటి పేరు ప్రతిష్ఠలపై అమె ఆరాటం చెప్పనలవి కానివి.

(000)

ఇటీవలి ఆధునికాంధ్ర సాహిత్యంలో అనుభూతి కవిత్వం అనే ఒకవిన్నూతమైన కవిత్వాభిరణికి నాంది పలికిన వారిలో 'ఇస్టా యిల్ (చిలుకలువారినచ్చెట్టు). కే. ఎస్వీ. రంధి సోమరాజు, ఇంకా ఇప్పు డిప్పుడే క్రొత్తపల్లి సత్య శ్రీ మన్నారాయణ (వెలుతురు పిట్టలు) వంటివారు ముఖ్యులు. ఈ అనుభూతి వరమైన కవిత్వం ఒకవిధంగా భావుకతలో ఒకభాగమే.

ఇందులో శ్రీకాంత శర్మగారు ఒకరకమైన గేయచందంలో మొత్తం కావ్యాన్ని నడిపించారు. సుకుమారమైన, సున్నితమైన భావాలను ఇంకా సున్నితమైన భావలో రచించిలోకానికి అందించారు. 'శిలామురళి' కావ్యానికి వరిచయ వాక్యాలు రాస్తూ, ప్రముఖసాహితీ వరులు, పాత్రికేయులైన శ్రీ నందూరి రామమోహనరావుగారు, శ్రీ కాంత శర్మగారి 'శిలామురళి' ఈ కాలంలో వెలువడుతున్న కావ్యాలకు అద్దరాదు. ఒక పెడగా నిలబడి వాటికి దారి ఇస్తుంది అన్నారు. ఆ మాటలు విజమేమో ననిపిస్తాయి.

అంతేకాకుండా వారు తమ వరిచయంలో "ప్రబంధ - లక్షణ నిగళాలను విడిచించుకొన్న ఆధునిక కథాశ్రయ కవిత్వానికి, రాయప్రోలువారి 'త్పిణికంకణం' మార్గదర్శకమైంది. అశోకకు చెందిందే శ్రీకాంత శర్మగారి 'శిలామురళి' అన్నారు, దీనినిబట్టి 'శిలామురళి' ఒక కథాకావ్యం అని పేరుగా చెప్పనవసరంలేదు.

ప్రత్యేకించి ఇందులో కథ ముఖ్యంగా, బొద్దమతానికి, బొద్దనాగరికతకు సంబంధించి

చింది, ప్రధానంగా ఇందులో ప్రేమేతి వృత్తం ఉంది. చివరకు అది విషాదంగా ముగుస్తుంది. మావికొండ సరోజినీ దేవిగారి రచనలనుండి రేఖామాత్రంగా తీసుకోబడ్డ ఈకథకు 'మేమమల్వార్' రాగంలోని అంశ చందాలను జోడించి, మృదుమధురమైన తన కవితద్వారా 'శిలామూరళి' కావ్యం రచింప బడటం జరిగింది.

సహజంగా, బతువుగా, నలుగురి దృష్టిని ఆకర్షించుకోడానికి కవులు తమ కావ్యాలకు ప్రేమకథలనే ఇతివృత్తాలుగా స్వీకరిస్తారు. అందులకు రాయప్రోలువారి 'తృణకంఠ జాన్ని' ఒక ఉదాహరణంగా పేర్కొన వచ్చు. మనశర్మగారి 'శిలామూరళి' కావ్యానికి కూడా ఆ రచనే ఒక ఉత్తేజం. అనగ నగా ఒక కొండ, ఆకొండకు సమీపాన వాగు, ఆవాగు ప్రక్కలయం, అందు ఒకవేణుకుంజం-వీనిచుట్టూ శ్రద్ధ్యమ్ముడు, సునంద, ఇంద్రదమసుడు, సూరదాసు, పూర్ణవర్మసుడు-వంటి పాత్రలు తమ తమ శక్తి సామర్థ్యాలమేతకు పోషింపబడి తిరుగుతుంటాయి. వీటన్నింటిని తమమనసులో ఉంచుకొని ఆవధులమేర రచించి, ఆందులో తనదైన ముద్రవేసారు శ్రీకాంఠ శర్మగారు.

'శిలామూరళి' కావ్యంలో కథకంటే, ఆ కథను చెప్పిన తీరు, కథలో దానిని మలచిన తీరు ఎంతో హృద్యంగా ఉంటుంది. స్వల్పమైన కథావస్తువును అలంబనంగా చేసుకొని, కవిభావనను అల్లాకొనబడినందువలన ఎంతో రమణీయంగా ఉంటుంది. రెమ్మరెమ్మకు అది రమణీయంగామారి ప్రకృతిలో ఒదిగిపోయి, కావ్యానికి ఒకబలం, ఒకదీప్తిని, తప్పక కలిగిఉంటుంది. ఆది ఎట్టిదోచూద్దాం: కావ్యంలోని మొట్టమొదట కీర్తి కల్ప-

'ఋతువు వెంట ఋతువు గడిచిందిగాని ఈ అడవిగుండెలో దిగులు పోలేడు కొమ్మకొమ్మకు ఆకుదారిందిగాని

గుండెనుండిన బాధవాతిందిలేదు గుండెలో నేనెదిగి కొండనవుతాను గొంతులో పాటలో వాగునవుతాను నామాట బాటలో నడచిపోతాను నన్ను కదిపినవారి కథను చెపుతాను'

-అన్నమాటలు ప్రకృతిపరంగా కవి వలికినవి. ప్రస్తుతకావ్యంలో ప్రకృతేవదాన పాత్రవహిస్తుంది కాబట్టి, ఆ ప్రకృతి పరంగానే కవి వలికించాడు. ఏనాడో జరిగిన ఒక విషాదమైన ప్రేమగథను అడవి ద్వారా అంటే ప్రకృతిపరంగా వలికించడం ఒకవిశేషంకదా! ప్రాచీనాంధ్ర సాహిత్యం లో ప్రకృతిపరమైన రచనలుగావించే సంప్రదాయముండిగాని ప్రస్తుత రచనలోమటుకు అంగకవితా సంపర్కబలం కనిపిస్తుంది. ఋతువు వెంట ఋతువుగడించిందిగాని. ఈ అడవిగుండెలో దిగులుపోలేడు' అన్నమాటల్లో ప్రేమబలం ఎంతటిదో మనకు అవగతమౌతుంది. శరీరానికి అంటుకొన్న గాయం మానిపోతుందిగాని, హృదయానికి అంటుకొన్న గాయం అంతమలభంగా మానదు అనే ఒక నగ్నసత్యం పై వాక్యాలలో వ్యక్తమౌతాయి.

కావ్యకథానాయకుడైన ప్రద్యుమ్నుడు, మురళీరవాన్ని వినిపించడానికే వుట్టాడా అవి పిస్తుంది. ఆతడు గొప్పభాషాకుడు. ప్రేమి కుడు. తనలక్ష్యసాధనలో నిరంతరం తరించే ఒక పదికుడు. ఒక పట్టుపదలనివిశ్రమార్తుడు. అటువంటి ప్రద్యుమ్నుని గురించి కవి-

"గుండె నేవో ద్వసులు పుడితే గొంతు తానే పాద బోగా అరసీమను సుధామూరళే అందుకొంటుంది.

చేతిలో ఆ మూరళి తప్పుడు చేతనకు అబాధ తప్పుడు అమరసంగీతాల కొంతై అరడు వుట్టాడా!"

-అవి అంటాడు. చేతిలో ఆ మూరళి తప్పుడు' అంటే ఆయన లక్ష్యమేమిటో మనకు విదితమౌతుంది. అతనిలక్ష్యమల్లా నిరంతరం ముడలిని మోగించడమే! అదే అతని జీవితలక్ష్యం. కానీ అభావనతోపాటు, కవి అతనిప్రేమోద్దీపకమైన భావుకతను కూడా వ్యక్తంచేసాడు. ఇది శ్రద్ధ్యమ్ముని గురించి వివరణ అయితే మరొకచోట కావ్యంలో-శిథిలాలయాన్ని వర్ణిస్తాడు.

చతుర్థాధ్యాయంలో ఒకచోట శిథిలాల యాన్ని గురించి-

"గుంపు గుంపు చెట్లుకొన్ని 'గుయ' మనే పొదలు కొన్ని సాంపులోని పిచ్చిపూలకొమ్మలు. దాదులు కొన్ని ఇన్నిటివెనుకను అవిగో శిథిలాలయ మంటపాలు. ఎంతవెలుగు కురిసినాను కరుగవి. చీకటి ముద్దలు!"

-అన్నమాటలు ఎంతో భావగర్భితంగా ఉన్నాయి. ఇక్కడ చివరి వాక్యాన్ని చూడండి! 'ఎంత వెలుగు కురిసినాను కరుగవి చీకటిముద్దలు' అన్నదాంట్లో 'చీకటి ముద్దలు అనేది మంచిప్రయోగం! చీకటిని ముద్దగా ఉహించడం ఒక మంచిభావుకుడు మాత్రమే చేయగలడు.

ఇంకొకచోట వానకారును ఎంతోరమ్యం గా వర్ణించాడు కవి! వర్షఋతువు. వర్షఋతువు తనధర్మాన్ని వ్యక్తంచేయడం కూడా శ్రద్ధ్యునిలోభాగమే! అటువంటి వర్షఋతువు అగమనాన్ని కవి ఈక్రింది రచనలో వ్యక్తం గావించాడు-

"కొండముంగిట ఋతువు, కోన ఒడిలో ఋతువు

ఎండటాకులు తలుపు వెనుకడాగే ఋతువు వెచ్చనూర్చే ఎదల మాలలల్లే ఋతువు వెళ్ళి సుత తరువుపై వర్ణిత పోయింది.

వడిగాలి తిరిగింది, సుడిగాలి తిరిగింది
వండుటాకుల వెంట పరుగెత్తిపోయింది.
మిన్నేటి ఒడ్డుపై గున్నవనుగు మబ్బు
మెల్లగాకరమై తి ఆ నీరు చిమ్మింది
ఏటిలంకల ఇసుక బుసా బుసా పొంగింది
ఎటువెటుని నీరు ఎగెనెగసిపోయింది
ఎక్కడో తడిగాలి ఒళ్ళు నిమిరినవేళ
రెక్కతడిసినపట్ల రెవరెపా వణికింది
అదని ఆకుల మీద, పూలరేకులమీద
అగిపోయిన ఏటికుంపరులు జలజలా
ఒకవైపు నీ రెండ మెరపుతో కురవగా
ఉరుకుతూ, ఉరుముతూ వానకారొచ్చింది'

-ఇక్కడ "ఉరుకుతూ, ఉరుముతూ వానకారొచ్చింది" అనే వాక్యంఎంతో ఉత్తేజపూరితమైంది. ఇదివర్షముతుధర్మాన్ని వ్యక్తంచేస్తుంది. ఇక్కడ కవి తన ప్రకృతి పరిశీలనను రచనద్వారా వ్యక్తం గావించాడు. ప్రకృతిపరిశీలన కూడా ఒకవిధంగా మనకు ప్రాచీనాంధ్ర ప్రబంధసాహిత్యం నుండే గాక, ఆంగ్లసాహితీ సంవర్కంనుండి కూడా వచ్చింది.

ఆరవ అధ్యాయంలో కవి సునందా వృద్ధ్యుమ్మలను కలుపుతారు, సునంద తన వీర్యునికొకట పరితపిస్తుంది. ప్రద్యుమ్నుడు కార్యసాధనయే ముఖ్యమంటాడు. చివరకు మనందను తృప్తిపరచిగాని, కాను బయలుదేరడు. ఇక్కడ వారిరువురి మధ్య గల గాఢమైన ప్రేమానురాగాలను ఈక్రింది వాక్యాల్లో చిత్రికరించారు.

'నాకు జయం కలగాలని నీవు కోరివంపిస్తే నన్ను అనుసరించి నీవు వచ్చినట్లు భావిస్తా; నాయాత్రకు కారణాన్ని తిరిగివచ్చిచెబుతారే; వస్తుచూసి నవ్వు - ఏది - కోపం పోయిందదిగో; - అన్న అతని మాటలలో అమనంద కరిగి పోయి అతని భాషణలతో వల్లకవరె అల్లుకొంది

4. కవిత్వయ ప్రశంస

—శ్రీ కె. మార్కండేయులు, ఎం.ఎ.,

*శ్రీవాణీ గిరిజేశులన్ మనమానన్
చిద్రూపులై గొల్చియున్
భావావేశముతోడ భారత కథన్
పద్మబులన్ గూర్చియున్
సేవాభావముతో కవిత్వయంబహా!
సిద్ధాంధరూపః బునన్
ఆ వారాహిసమంబు పంచమ మహామ్నా
యంబు పల్కెన్ గదా!

*కృతిని రచింపు మంచు పతికీర్తియు
తుండు నిజేచ్ఛతెల్పు ను
మృతిని రచించె నన్నయ సమాద
రణీయము కాగ, భక్తి భా

మనకమనక కంటి నీటి మధ్యనించి నవ్వు
తెరలు
మసలినపుడు వారిపైని పొగడపూలు
జారినాయి'

-లక్ష్మిసిద్ధి కొఱకు బయలుదేరే మగాడు. తన అంతరంగాన్ని ముందుగాబయటపెట్టాడు. తుదకు తన ప్రేమికురాలికి నైతం చెప్పడనే విషయాన్ని మన ప్రద్యుమ్నుడిద్వారా తెలిసికోవచ్చు. 'ఇక్కడ నా యాత్రకు కారణాన్ని తిరిగివచ్చి చెబుతారే అన్న మాటల్లో, అతని గాఢమైన కార్యసిద్ధికి అవశ్యకమైన పట్టుదల ఏమిదో తెలుస్తుంది. 'మసలినపుడు వారిపైని పొగడపూలు జారినాయి' అన్న మాటల్లో ఇద్దరు ప్రేమికులు కలిసినపుడు కలిగే అనుభూతి ఏమిదో తెలుస్తుంది. కానీ-

చివరకు వారిరువురి ప్రేమ విఫలమౌతుంది. తుదకు విషాదంగా పరిణమిస్తుంది. కావ్యం చివరకు వచ్చేసరికి బరువుగా ముగుస్తుంది. అందులకు కారణం మన ప్రద్యుమ్న (తరునాయి రిన పేజీలో)

రతికి నలంకృతిన్ సలుప రాజనరేంద్రు
హితంబు కోరుచున్

శ్రుతికి వినోదముం కలుగ నూడలు
మెచ్చగ భారతంబహా!

*అక్షరరమ్యత యంతట గన్పట్టు
కథల ప్రసన్నత కదలియాడు
కమనీయ శబ్దంబు రమణీయ భావంబు
నాట్యమాడుచు నుండు వాటి కవియై
కమ్మవి పద్యంబు నిమ్మగు వచనంబు
చయ్యన కావ్యాన సాగుచుండు
నన్నయార్యునికికైత వెన్నెల వాకంట
సన్నుతింప తరమె సరసులార
చంద్ర వంశపు రాజుల చరిత నెల్ల
తనదు చాతుర్యమేర్పడ దనరజేసె
శబ్దకాసను కవనంపు సగణి చూడ
నైకరుచిరార్థ నూక్తికి నట్టుగాదె.

*అక్కున పదముల వాడుచు
నెక్కుడుగా భావవివర మేర్పడ చెప్పన్
తిక్కనయ చాలునందును
తక్కురు కవి వరుల పేరు తెలుపగ నేలా?

*తిక్కనార్యుని కైతల తీయదనము
నాటకీయత పొగడంగ నాకు తరమె!
విష్ణుమూర్తికి శివునికి భేదభావ
మెన్న డెరుగని సుగుణ సంపన్నుడతడు.

*పాండవాజ్ఞాతవాసంబు పాదుకాగ
సంధియత్నంబు కూర్చుచు సరసరీతి
పర్వముల జంట మొదటనె పన్నినాడు
అవియు రెండును నితరుల కరివి కాదె.

*గంగి గోవుపాలు గరిటె చాలన్నట్లు
చక్కనైన కవిత తక్కువైన
లోటులేని దన్నమాటను తలపోయ
ఎఱ్ఱనార్యుని కవిత యెరుక జెప్ప

*ఆరణ్య పర్వశేషము
సారయ కవి వరులు మెచ్చ, నామస్మిక
మున్

కోరుచు చెప్పెను యెఱ్ఱన
లేరతనికి సాటియెందు లేకము చూడన్.

.....

5. మాదిరాజు కవిత్వాశయం

—శ్రీ పాతూరి రఘురామయ్య

‘కవిత్వాశక్తికి వివేకశరీరము, కల్పనయే వేషము, ఆవేశమే ప్రాణము, ఊహయే ఆత్మ. ఈ యాత్మ అన్నిటిలో పరివ్యాప్తమై విభిన్నాంశములకు సురుచిరమైన స్ఫుటమైన ఏకత్వమును ప్రసాదించును’ అని కాలిరిడ్జ్ మహాకవి అభిప్రాయం.

ఇందు వివేకమనగా సదసద్వివేచనాశక్తి యని యర్థము. కవియొక్క దార్శనికతయే సదసద్వివేచనాశక్తి. అనగా కవి ఏ దృష్టితో సమాజమును పరిశీలించుచున్నాడో ఆ దృష్టి యన్నమాట. కవియొక్క కావ్యప్రయోజనం, లక్ష్యం ఇందులో నిబిడికృతమై ఉంటాయి. కావ్యప్రయోజన దృష్టియే కవికి వస్తువు నెన్నుకొనుటలో ఉపయుక్తమవుతుంది. ఈ వస్తువు రెండు విధములుగా నుండవచ్చును. ఒకటి - బాహ్యప్రపంచ సంబంధ వస్తువు. రెండు - మానవ ఆంతరింగిక వస్తువు (అనుభూతికి సంబంధించినవస్తువు).

మాదిరాజు కావ్యప్రయోజనం ప్రజాస్వామ్య సమసమాజ నిర్మాణం. ప్రజాస్వామ్యంలోని స్వేచ్ఛ, సమసమాజంలోని సామ్య వాద ధర్మం - ఈ రెంటి సమ్మేళనం ప్రజాస్వామ్య సమసమాజం యొక్క ఆదర్శరూపం. సమగ్ర మానవ వికాసం కోసం కవి ఆశించిన లక్ష్యమిది. ‘మానవుడు ప్రసరించవలసిందీ/ అతడు గమనం సాగించవలసిందీ/ స్థూలప్రకృతి నుండి నూత్న స్వభావం వరకు / తైయక్తిక వలయం నుండి విశ్వాత్మలోకి’ (యూగ సంకేతం - పుట 5). అన్నదానిలో కవి మానవ ప్రస్థానం యొక్క లక్ష్యాన్ని నిర్దేశిస్తున్నాడు. అయితే బాహ్యమైనది కాకపోయినా బాహ్య ప్రపంచ సంబంధ

ధమయిన మనోలోకం గురించిన లక్ష్యమే. మానసికంగా సమాన్నతని ఆశించడం మాదిరాజు కావ్యాల్లో ఇతోధికంగా కనిపిస్తుంది.

‘గతంలోని బౌద్ధజ్వల్యం / వర్తమాన వాస్తవికత / భవిష్యత్తు స్వప్నవలయం / చింతనలో అనుభూతిలో / అధిగమించి ఆకారందాల్చిన / కళాదూపం ఈగీతం.’ (యూగ సంకేతం పుట-20-21) భూతభవిష్యత్ కాలా బాధితమైన అంశాలనే కావండా వర్తమాన వాస్తవికతనూ ప్రతిబింబించడంలో కవి ఉద్దేశ్యము సమగ్ర దృష్టిని మానవునకు ప్రదానము చేయుటయే.

వర్ష ధారలు భూమిపై విలీనమైనట్లు / గాలి పిల్లలు దిశల చెరగులలో దాగినట్లు / వెలుగు కత్తులు రోదసి గుండెలో చొచ్చి నట్లు / శబ్దరేఖలు గగనవీధి పరుగుతీసినట్లు / నామాటలు - మనస్సులో పొరలు దాటి / అంతరాత్మలో అర్థవంతాలై మానవజీవన వ్యూహంలో / అమృత కాంతి వర్షంతో / నవనవోన్మేష సృజనాకృతి; ఆనందం నందింపజేసే / అనుభవం స్పందింపజేసే సహృదయ మనఃప్రీతి పరమ / నవతాగీతం / ఆవిష్కరిస్తున్నాను (యూగ సంకేతం - పుట 25) ‘ఈ గీతం’ అన్నఖండిక చివర ఈ విధంగా తన కావ్యాదర్శాన్ని ప్రకటించుకున్నాడు. మానవుడు మానసికంగా ఉన్నత శ్రేణులకు ఎడగాలన్న సంకల్పం కవి ప్రగతి భావనను తెలుపుతున్నది. ఆనందం నందింపజేయడమూ అనుభవం స్పందింపజేయడమూ - ఈ రెండూ కలుపుకోలుగా మాదిరాజు కవిత్వంలో దర్శనమిస్తాయి. అమృతకాంతి వర్షమనుటలో - కవి

ఆశించిన పరిణామమూ - తత్సంబంధిత వ్యవహారమూ లోకావకారమూ శాంతి యుతమూనైన ఆహ్లాదకర భావనామయంగా సాగే ఆలోచనారీతి యని బోధపడుతున్నది.

గాలి పిల్లలు దిశల చెరగులలో దాగటమూ, వెలుగు కత్తులు రోదసి గుండెలో చొరటమూ, శబ్దరేఖలు గగనవీధిలోకి పరుగుతీయటమూ - మాదిరాజు కల్పనాబైభవానికి మచ్చుతునకలు. ఇవి ఆధునిక కవుల భావనా రంగంలో నూతన ప్రభావాల నెలకొల్పే భావచిత్రాలు. భావానికి అనుగుణంగా కళామయంగా మాటలు పొదగడం అంటే ఇట్టి వ్యవహారమే. కవితావేశమూ, ఊహ శబలత్వమూ ఇట్టి భావచిత్రాలలో ప్రతిఫలిస్తాయి.

‘చంద్రుడు వచ్చినా రాకపోయినా / రాత్రి నిల్వదు అనుభవం అగడు రేపు కనిపించేను కనిపించకపోయేను / ఎగురసే జీవితం ఉషయై’ (ముక్తకాలు పుట. 27) ఇందులో జీవితాన్ని ఉషస్సును భావించినకవి మానవునిలో ఆకావాద భావననే నింపుకోమృని ఉద్బోధిస్తున్నాడు. ఈ ప్రపంచం ‘ఏ రోజునకా రోజే వ్రక్కా పత్రంవలె ప్రత్యక్ష’ మవుతుంది. ‘జవాబుకోసం మనిషి మారును మనీషిగా’ అనుటలో మానవునిలో కలగవలసిన అభ్యున్నతని నూచించాడు. మార్పు అని వార్యం. మనిషి ఆలోచనలకు ప్రతిబింబాలే కలలు, అవి ఆకామరీచిక అనుటలో కవి కలలకు సమానమాలైన ఆదర్శములను సహజమయినవిగా పరోక్షముగా చెప్పచున్నాడు.

ఆధునికయూగ చేతనలో ఒక అంశంగా భావింపబడుతున్న ఈ పరిణామవాద భావం ఆధునిక కావ్యసంపుటాన్నిటిలోనూ ఉంది. దాశరథి, శ్రీశ్రీ అనుండి మొదలుకొని నేటిదాకా ప్రతి కవి ఏదో

ఒకరూపంలో పరిణామం గురించి రాసిన వాళ్ళే.

బ్రతుకు గడుస్తుందియంత్రంవలె కొందరికి మలగని దీపతోరణం వలెకొందరికి కృమిక వదలిని - నిదురవలె కొందరికి అనిచ్చిన్నయజ్ఞం వలె మరికొందరికి

ప్రపంచంలో ఇన్నిరకాలుగా జీవితం గడిపేవాళ్ళు ఉన్నారు. తమ కోసమే తాము బ్రతికే వారి బ్రతుకు యంత్రం. మలగని దీపతోరణం త్యాగానికి జ్ఞానానికి సంకేతం. నిదురవంటి బ్రతుకు అచేతనస్థితిలో సమానం. ఏ పని పాటా లేకుండా, జీవితానికో అత్యుమూ లేకుండా జడపదార్థంగా బ్రతకడం నిద్రయోజనకరమైనది. అట్టి బ్రతుకు వ్యర్థమని కవి అవేదన. అనిచ్చిన్నయజ్ఞం వంటి బ్రతుకు అచరణీయమైనది. “వై య క్తిక వలయం నుండి విశ్వాత్మలోకి” ప్రస్థానం సాగించ దలచిన మానవుడి జీవితం అనిచ్చిన్న యజ్ఞమే అవుతుంది. అందుకే అంటున్నాడు ఆగకు నడువు - ఆరోచనంతో ముందుకు/ ఎదురు పడనీ వరంపరగా పెను చీకట్లు/ విచ్చుకొని దారుణత ఇస్తాయి వెలుగుకు” (ముక్తకాలు 13) అంటున్నాడు. నిరంతర చైతన్య శీలమే మోదిరాజు కావ్యములలో మెరుస్తున్నది.

(* *)

(6వ పేజీ తరువాయి)

ముని అంతరాలలో దాగియున్న కళారాధనే. అదే చివరకు ప్రాణాంతకంగా ముగుస్తుంది. అటువంటి భావాన్నే కవి ఇక్కడ చివరగా వ్యక్తంచేస్తాడు.

‘జ్ఞానమన్నది నివృణంబిదని నమ్మతి
కొంచనంవలె కళారాధకుడు కరగాలి
కంఠమై మోకితే గతిలేదు మరణమే.
కత్తికన్నపుడే దేని దయకుంటుంది.

6. గండ సమీక్ష

“ఆత్మవేదం” (కవిత్వసంహిత)

రచన : ఆప్టకాల నరసింహారామకర్మ

ప్రచురణ : పల్లవి ఆర్ట్స్, సిద్ధిపేట.

మూల్యం 10 రూ. పేజీలు 76

అవధాన శిరోమణి ‘కవిత్వ సుధాకర’ అవధాన, కళావూర్ణ మొదలైన దిరుదాలు పొందిన కవి శ్రీ ‘ఆప్టకాల’ ఆప్టనధాని రచించిన ‘ఆత్మవేదం’ నిజంగా పేరుకుతగ్గట్టు ఆత్మ నివేదంగాను సహృదయ హృదయ నైవేద్యంగాఉంది. వీరి హృదయస్పందన వేదాల ఉదాత్తానుదాత్త స్వరచిహ్నంగాను ఉంది. భావాల పరుగులు అందుకోలేక వదాల క్రింద

విశ్వమంతానిండి అదిశ్వరోచిస్తు
వెలుగొందినప్పుడే; అనుభూతులుంటాయి
అంత మన్నదిలేని ఆశక్తి నే నువు
అదిమ-నిశ్చే నువ్వు అదుము కొంటున్నావు.

ప్రద్యుమ్నాదిక, గుణాధ్యుదిక మధ్య జరిగిన సంభాషణలో చివరకు ప్రద్యుమ్నాది వరంగా చెప్పబడ్డ ఈవాక్యాలు కావ్యానికి అయువువట్టుగా నిలుస్తాయి.

నునందా ప్రద్యుమ్నాది ప్రేమ విషాదం గనే ముగుస్తుంది. కానీ వారి కథకాశ్చరం గా నిలిచిపోతుంది. వారి ప్రేమకథను చెప్పడానికి అడవిముందు కొస్తుంది. ఇదీ ఈ కావ్యసారాంశం.

ప్రేమకథలను స్వీకరించి కావ్యాలురాయడం మన ఆధునికాంధ్రసాహిత్యానికి క్రొత్త కాదు. కానీ ‘శిలామరళి’ కావ్యం మిగిలిన కావ్యాలకంటే భిన్నమైంది. సుఖమారమైన బౌద్ధమత ప్రేమికుల మూగభాదను శ్రీ శర్మ గారు ప్రస్తుతకావ్యంలో చిత్రికరించి అందులో తన అనుభూతిని మేకవించి ఒక మంచిప్రేమకథా కావ్యకర్తగా మిగిలడం ఆయన అనుభూతి కవిత్వత్వానికి ప్రతీకగా విలిచారు.

జుడిసిపోయి మాటలుమాటలుగ తొంగి చూస్తుంటాయి. ఆత్మవేదం అనగానే కృష్ణకాస్త్రీగారి కవిత్వం గూర్చి చలం గారు అన్నమాటలు - దేవులపల్లి బాధ లోకం బాధ-గుర్తుకువస్తాయి. వీరు వారిలాగా బాధపెట్టరు. అప్పడప్పుడు మన్నిచూసి (సంఘాన్ని) చూసి బాధ పడుతుంటారు మోడ.

వీరికవిత్వ ఖండికను ప్రధానంగా రెండు భాగాలు చెయ్యవచ్చు. ఛందో రచన, వచన రచన - వీరి ‘ఆకాంక్ష’ ‘ఆశంక’ సంఘటనలను, సంఘ గమస్యలను సృజిస్తూ ‘తీర్పు’కు చేరువలో “నగ్నసత్యం” గా మిగులుతాయి. ఛందో రచనలుగా సాగిన వీరి ‘అమృత’ ‘గృహరత్నం’ లో ‘భావకలంక’ కు ‘అనుభూతి’ మాత్రమే ఆధారం. (సా) మాన్యమని మాన్యమగా చేయడం ‘ధర్మావతారం’ శీర్షికలో కనిపిస్తుంది.

కొన్ని వందల సంవత్సరాల నుండి ఆలంకారికలు కవిని, కవిత్వాన్ని నిర్వచిస్తూనేఉన్నారు. కాని ఏ నిర్వచనం సర్వసమగ్రంకాదు కవిని, కవిత్వాన్ని నిర్వచించడం బ్రహ్మపదార్థాన్ని నిర్వచించడం లాంటిది. అటువంటి ‘కవి’ ని వీరు తమదైన భాణిలో - ‘తనకు గలిగిన మెలుపుతీగల్లాంటి ఏ చిన్న ఆలోచన నైన ఏదో ఒకరూపంలో సమాజంలో కాశ్చరంగా నిలుపాలనే ఆలోచన మత మర్యాద వాడు కవి’ అని నిర్వచించారు.

ఇందులో అతిశ్యాప్తి ఉంది. ఈ నిర్వచనంలోని తపనే ‘ఆత్మవేదం’ గా అక్షరావృతమి దాచ్చటానికి దీక్షించిందనవచ్చు. ఈ నిర్వచనంలోని అత్యంత వ్యధ కవిత్వసంహితలో ప్రతిపేజీలో జీవిస్తున్నది.

— శ్రీ పరిమి సాంబయ్య

7. దృశ్యభారతి - నాటకాంతంహి సాహిత్యమే

— ఆచార్య భావన్

విజయనగరం : గురజాడ స్తారకజిల్లా కేంద్ర గ్రంథాలయంలో సాహితీమిత్ర సమాఖ్య విజయభావన మహాకవి గురజాడ అప్పారావు 74 వ వర్థంతిని పురస్కరించుకొని 80-11-1989 గురువారం నాడు 'దృశ్యభారతి' కార్యక్రమాన్ని నిర్వహించింది.

నాటకానుభవంగల విజయనగంజిల్లా పాత్రికేయ సంఘాధ్యక్షులు శ్రీ శ్రీ రంగం నారాయణరావు సభకు అధ్యక్షత వహించారు. నాటకరంగం గురించి నిర్లుప్తమైన, సమగ్రమైన గ్రంథాలు మనకు అందుబాటులో లేనప్పటికీ డా॥ పోణంగి శ్రీరామ అప్పారావు రచించిన పరిశోధన గ్రంథం 'నాటకవికాసము' పరిశీలన యోగ్యమైనదని ఆయన అభిప్రాయ పడ్డారు. మహాకవి గురజాడ అప్పారావు 'కన్యాశుల్కం' నాటకాన్ని అంతగొప్పగా రచించగలగటానికి 'లోజ్ఞత' ఒక కారణంగా, ఆపారమైన ఆంగ్ల భాషా పరిజ్ఞానం మరోప్రధాన కారణం అని శ్రీ నారాయణరావు పేర్కొన్నారు.

విజయనగరానికి చెందిన ప్రముఖ రచయిత శ్రీ ఆర్. ఎస్. జాన్ నాటక రచనా పరిణామాన్ని గురించి విపులంగా ప్రసంగించారు. సంస్కృతంలో మహా నాటక కర్తగా ప్రసిద్ధిగాంచిన భాసుని కంటే కొన్ని వందల సంవత్సరాల తూర్పుమే గ్రీకు దేశములు నాటకరచనలో సిద్ధహస్తులని శ్రీ జాన్ తెలియజేశారు. ఆంగ్లంలోని షేక్స్పియర్ నాటకాలను గురించి ఆయన ప్రస్తావించారు. నాటకాలకు తొలిరూపాలు నాటికలని చెబుతూ మనవారు ముందు నాటకాలను రచించి, తరువాత నాటికలను రచించ

టం ప్రారంభించారని శ్రీ జాన్ పేర్కొన్నారు. కందుకూరి వీరేశలింగం; ధర్మవరం రామకృష్ణమాచార్యులు; చిలకమర్తి; పానుగంటి, గురజాడ, పి. వి. రాజమన్నార్; ఆచార్య ఆలేయ; బరిజే పల్లి మొదలైన ప్రసిద్ధనాటకరచయితల నాటకాలను ఆయన ప్రస్తావించి, అందలి రచనావిధానాన్ని వివరించారు. పూర్వం పౌరాణిక, చారిత్రక ఇతివృత్తాలుగల నాటకాలు ఎక్కువగా రచించబడేవనీ ఇప్పుడు ఎక్కువగా సాంఘిక నాటకాలే రచించబడుతున్నాయనీ, అందునా స్త్రీపాత్ర లేని నాటకాలకే ప్రామాఖ్యం కనిపిస్తున్నదనీ ఆయన నాటకరచనా పరిణామాన్ని గూర్చి వివరించారు. దేశంలో ప్రసిద్ధమైన అనేక నాటకసమాజాల్ని పేర్కొని వాటి తీరు తెన్నులను శ్రీ జాన్ విశదీకరించారు. నాటక రంగస్థల విషయంలో వచ్చిన అనేకసాంకేతిక పరిణామాలను గూర్చి కూడా ఆయన సోదాహరణంగా ప్రసంగించారు. ఇప్పుడు ప్రదర్శిస్తున్న వీధి నాటకాలు మనకు కొత్తగాదని ఆయన పేర్కొన్నారు. ఈ సందర్భంలో జాన్ పూర్వం ప్రాచుర్యంలో వున్న 'మావస్థ నాటకరంగస్థలం' గురించి ఆసక్తికరమైన విశేషాలను తెలియజేశారు. నాటక రచనలో భాషాపరంగా వచ్చిన పరిణామాన్ని వివరిస్తూ గురజాడ 'కన్యాశుల్కం' సజీవమైన వ్యావహారిక భాషతో నాటకరచనా విధానానికే అదర్శప్రాయంగా నిలిచిందని శ్రీ జాన్ ప్రశంసించారు.

నటన-ప్రకర్షన అనేవిషయం గురించి విజయనగరానికి చెందిన ప్రముఖరంగస్థల

నటుడు, దర్శకుడు అయిన శ్రీ జొన్నల సీతారామకృష్ణ అభినయ పూర్వకమైన ప్రసంగంతో శ్రోతలను ఆనందపరిచారు. సాంఘిక నాటక స్వరూపాన్ని సంపూర్ణంగా అందించిన ఘనత మహాకవి గురజాడ అప్పారావుకే దక్కుతుందని శ్రీ కృష్ణ ఆయనకు నివాళు లర్పించారు. రచన ఎంతసులభమైనా వుంటే నాటకం అంతరక్తి కడుతుందని శ్రీ కృష్ణ అభిప్రాయపడ్డారు. రచయితకీ దర్శకుడికీ సహజబాధం అవసరమని చెబుతూ రచయిత తోటయజమాని అయితే, దర్శకుడు తోటమాలి అని చతుర్మూర్తిగా పోల్చి సోదాహరణంగా శ్రీ కృష్ణ తెలియజేశారు. అలాగే నటుల మధ్య కూడా సహకార భావం అవసరమని ఆయన పేర్కొన్నారు. ముఖ్యంగా నటులకు తాము నటించబోయే పాత్రల స్వరూపస్వభావాలు అవగాహన, గుర్తింపకాలతో తాదాత్మ్యభావన ఉండటంతో పాటు 'కృషి' అవసరమని శ్రీ కృష్ణ వివరించారు. ఈతరం నటులలో కృషి లోపిస్తున్నదని ఆయన ఆవేదన చెందారు. నటుడికి భాషమీద తగినంత అధికారం వుండాలని శ్రీ కృష్ణ అభిప్రాయ పడుతూ, 'వర్డ్ పెర్ ఫెక్షన్' (Word Perfection) చాలా ప్రధానమైనదనీ అదిలేకపోతే నటుడు రాణించలేడని శ్రీ కృష్ణ సోదాహరణంగా తెలియజేశారు. వరవిక్రయం, ముఠసేవ, ఆచార్య నాగార్జున మొన్నగు నాటకాలలోని పాత్రలను శ్రీ కృష్ణ అభినయించి ప్రేక్షకశ్రోతల మన్ననలను పొందారు.

సానిక మహారాజ ఉపాధ్యాయ క్షిణి కళాకాలంలో తెలుగు అధ్యాపకులు మరియు ప్రముఖ నాటక రచయిత, నటుడు అయిన శ్రీ ఎ.వి. సుబ్బారావు వక్తలను పరిచయం గావించారు. గురజాడ కన్యాశుల్కంలోని "అబ్బావధా

నులు" ఏకపాత్రను కొన్ని నిమిషాలు పాటు ప్రదర్శించి శ్రీ ముబ్బారావు గురజాడ సంస్కరణ కార్యక్రమానికి నిండు తనాన్ని చేకూర్చారు.

విజయనగరం జిల్లా పౌర సంబంధ అధికారి శ్రీ ఎస్. నారాయణ వ క్తలను అభినందించి, గతనాలుగేళ్ళుగా విజయ భావన క్రమం తప్పకుండా ప్రతినెలా కార్యక్రమాలు నిర్వహిస్తూ, చైతన్య వంతమైన సాహితీసేవలను చేస్తున్నదని ప్రశంసించారు. గురజాడ శతజయంతి నాటికి విజయనగరంలో ప్రభుత్వ సహకారంతో ఒక చక్కటి 'ఆడిటోరియం' తయారు కాగలడనే ఆకాభావాన్ని ఆయన వెలిబుచ్చారు. ఆయన తొలుత గురజాడ చిత్రపటానికి పూజామాలను అంకితమిచ్చి నివాళులర్పించారు. వేదికపై పాల్గొన్న సాహితీ వేత్తలందరికీ శ్రీ నారాయణసంస్థ తరపున జ్ఞాపికలను బహుళాకరించారు. "లుభావధానులు" ఏకపాత్ర ప్రదర్శించిన శ్రీ ఎ.వి. ముబ్బారావును ఆయన ప్రత్యేకంగా అభినందించి, పుష్పమాలాంకృతులను గావించారు.

స్థానిక మహారాజ మహిళాకళాకాల విద్యార్థినులు, కుమారి జి. పద్మ; డి. రూక గురజాడ దేశభక్తి గేయాన్ని రాగ యంత్రంగా 'దృశ్యభారతి' కార్యక్రమాన్ని ప్రారంభించారు. సంస్థ ప్రధానకార్యదర్శి డా॥ ఎ. గోపాలరావు స్వాగతం చెప్పారు. సహాయ కార్యదర్శి శ్రీ క. మార్కండేయులు సందేశాలు చదివారు. కార్యదర్శి శ్రీ పి. వి. యల్. ముబ్బారావు వందనసమర్పణగావించారు.

8. తొలకరి మెరుపులు

శ్రీ మల్లంవల్లి విజయకుమార్

మిసీ కవిత్వ మనేది మనీ తత్వంలా తెలుగు సాహిత్యములో ఖరీదు అయినది. కొన్ని నిమిషాల మాత్రాన సాగే దీని శైలి, మెరుపులా తట్టే ధోరణిలో, మనసు వికసింపజేయడమే కాక, మానసిక రోగులకు దివ్యావధం వంటిది.

డా॥ రామదుగు వెంకటేశ్వర శర్మ గారు వ్రాసిన 'తొలకరి మెరుపులు' అనే ఈ మిసీ కవితా సంపుటి, ప్రాచ్య కవితా ధోరణికి విరుద్ధముగా సాగినా, ఉత్తమ కవితాప్రక్రియకు కలికితురాయి వంటిది. పుస్తకము చిన్నదైనా ముస్తక శైత్రానికి కావలసినంత ఎరువు దొరుకుతుంది.

వీరి కవనాశక్తికి 'అనుభూతి' పర్వతము యడ్డగింపుతో వరిసిన కవితా జల్లులు, సాహిత్యాభిమానులకు అందని అమృతాన్ని పంచి ఆస్వాదింప చేసింది. శైలిలో తూగు, అయ, భావములో చింతన, మార్పులు ఉత్తమ నైజాన్ని కలిగి యుండి సంగీత, సాహిత్యాలు దాంపత్యములో వీరి 'కళాభారతి' ప్రతిభయనన్య సామాన్యమైనది మచ్చుక.

'కరుగుతూ సబ్బు పరిమళించ దానికి కావాలి నీరు

'పెరుగుతూ నరుడు బాగు పడ దానికి తోడ్పడాలి సరివారు.'

గుర్తింపు లేని 'సబ్బుకు చక్కని గుర్తింపును తీసుకురావడమే కాక, నీ మంచి తనము యెదుటివాడి మీద ఆధారపడి యుండట మనే నిత్యసత్యాన్ని వెల్లడి చేసినట్లైనది.

'మండించినా, మంచని వెల్లించినా జ్ఞాపకాలు

మనః ప్రమిదలో వెలిగే దీపకాలు

మనోః జ్ఞానము పెంపొందించుకోవాం లే మనః జ్ఞాపకాలు తరిమివేయాలి. అలా కాక పోయినపుడు, కోల్పోతున్న జ్ఞానాన్ని నిలిపేది మనసు కాదు 'బుద్ధి' అయితే కవిగారు మనః ప్రమిదలో దాచిన జ్ఞాపకాల అరలకి వేయబడిన తాళాలమాత్రమే 'బుద్ధి' వద్దేఉంటాయనే విషయాన్ని, యింకాస్త సుప్రీక రిస్తే మరికొంత ప్రకాశించేదేమో!

'కళాపిపాసత' మానవ హృదయ కవాటాన్ని తెరుస్తుంది. ఆ సాధనలో మార్గదర్శిగా, వీరి తొలి మెరుపులు భావి జీవితానికి మలుపులు. ఆ మలుపు గీతలోనే తలపుల తలుపులు తెరచు కొంటేనే మనిషి మనీషిగా మారతాడు. మేధావులను, సాధువులను గుర్తించలేని సమాజము దుర్గతి పాలౌతుంది. అందుకనే శర్మగారి హృదయార్థి. సమాజ సేవచేసే ఋషులను, సంగీత సభలో నిలువుగా విలువున్నా కూడా మరుగున బడిన హాస్యనియముతోపొల్చి తమ మనసు వన్న సున్నితత్వాన్ని పొరకుల ఎదను సుకుమారంగా సృశించి రాగవల్లరి పలికించారు. ఇది శ్రీ శ్రీ వ్రాసిన 'కుక్క పిల్లా, అగ్గి పుల్ల, నబ్బు బిళ్ళా... కవితా మయమేనోయ్ అన్నీ!' అనే గీతికకు ప్రతికలా భాసిస్తుంది.

పుడమి గుడిసే, కప్పుగా ఉన్న ఆకాశం నడి కొప్పు, కలికి కన్నీరు, 'చందా' మామ, మూర్ఖవిళ్ళ చంద్రుడు, నెకగడ్ల ముల్లు ఇద్దరి పెళ్ళా ముగుడు యిత్యాది వడ చిత్రాలలో, మనమనసుల్లో పడ కవిత్వ పలుకుతాయి.

మైశు పెరిగిపోతుంది. అయినా సాగరికత తరగిపోతుంది యేదీ నిర్వివాదానికి

మైనది. అదే అక్షరసత్యమైనది వీరి మెరుపులో.

‘బ్రతుకులో నైన్సు నుఖాన్ని
పూర్తిగా వండించడం భోగన్
అలవాటులో పొరబాటు జరగితే
మనిషి పగిలిపోయిన గ్లాస్’

అంటూ జీవితసత్యాన్ని స్పష్టముగా
దర్శించేసినారు. ‘విధివ్రాత’ అంటూ
ఒకటి ఉంటుందనే తాత్విక భావనకు
నిరూపణగా...

ఎసరు పెడితేనే
వియ్యం పొంగు పడేది
విధి విసిరి గొడితేనే
మనిషి రంగు బైటపడేది

ఈ ‘మనిషి నైజము’లో బైట పడిన
మంచి చెడుల భావాలనే వస్త్రాను
ఉలికి ‘కాలం’ త్రాడుపై ఆరబడి ‘కర్మ’
అనే ఐరన్ పెట్టెలో యిక్ష్మీ చేస్తుండ
డము దేవుని రివాజుని విశ్లేషించడము
వీరి దార్శనికతకు సోపానము.

కాని ‘విధి’ చేతులో పూలయినా,
అనుభవం అక్కంటు పెరిగి ఆశయము
వైపుగా సాగిపోవాలని వచ్చిస్తూ, మనసు
నిప్పుల కొలిమి కావున, దానిని అదు
పులో పెట్టు కోవడము ఉత్తముని
అక్షణ మాతుండని విశదీకరించారు.
అయితే యీ నిప్పుల కొలిమిని, మరో
చోట కాలం కాగితముపై వ్రాసే పెన్ను
గా పేర్కొని వర్ణచిత్రంగా వేసి, అత్య
శోధన విషయముతో శరీరాంగములోని
ఎత్తిమాపే ప్రేరే, మన కంటికి కనిపించే
‘ప్రత్యక్షాత్మ’గా పేర్కొనడము వారి
లోతైన చైతన్యానికి తార్కాణం!

ఈవిధముగా వ్యక్తుల జీవితాలను
అయా కవితా వస్తువుతో పోల్చి
మానవ ప్రవర్తనలోని తీరుతెన్నుల
జడిని విప్పే ‘తొలకరి మెరుపులు’,

9. “కవికి పాతకుడికి మధ్య వారది విమర్శకుడు”

‘ఈశ్వర చరణ్ విమర్శనా పద్ధతి
నాకు చాలా నచ్చింది. వ్యక్తిగతమైన
అభిమానాలకు అనురాగాలకు అతీతంగా
సత్యాన్వేషణకు వరమార్థంగా ఈ
‘వ్యాసపీఠము’ లోని పన్నెండు వ్యాసా
లను వ్రాశాడు. ముఖ్యంగా ‘వేయిపడ
గలు - అంకిత పద్యము’ అనే వ్యాసం
ఈశ్వర చరణ్ లోతైన తాత్పర్యం
నిదర్శనం. శ్రీ విశ్వనాథ సాహిత్యానికి
అంకితమైనవారు - శ్రీ విశ్వనాథను తమ

పాఠకుల గుండెలో వర్షించిన చినుకులు.
ఈ చినుకులే ‘జీవిత’ వ్యవసాయానికి
వలసిన నీరుగా మారి, అందు ‘కావ్య
రసమే సుఖఫలసాము’మైంది.

ఇంతటితో ఆగని, వీరినవరస : వితా
వచనం యిలా వడ్డించుకు పోతూ ఉంటే
అక్షయపాత్ర మవుతుంది. చివరగా
చెప్పాలంటే, మొత్తానికి వీరి రచనా
సామర్థ్యాన్ని వీరి మాట ద్వారానే
పేర్కొనాలంటే, ఉట్టి కెక్కలేని
ఉత్తర దక్షిణాల ఊపుగా మారలేదు.
ఇలా అనడముకూడా మనము తూర్పున
తిరిగిన వారమాతా మేమో! అందుకే వీరు
అంటారు.

‘అచ్చయినంత మాత్రాన రచనకు
ఏం గొప్ప
అచ్చమయిన సరుకుంటేనే తప్ప’

ఈ అచ్చరపు సమకాల అక్షరాలా
సమకూర్చు కొన్న రామడుగు వారు
‘సుకృతి’ కలిగిన వారనడములో అతిశ
యోక్తి లేదు.

ఇంతటి రచనలో నాణ్యత-రసకపాత
కుల గుండెలో నవ్వత ఇంతటి నుఖాను
భూతి గణ్యత-వీరి కవితా జీవనానికి
ధన్యత.

ఆరాధ్య దైవంగా భావించేవారు కూడా
ఈ పద్యాన్ని గురించి ఇంత లోతుగా
ఆలోచించలేదు. ఈ ఒక వ్యాసం వ్రాసి
నందుకు ఈశ్వరచరణ్ కు పి.హెచ్.డి.
ఇవ్వవచ్చు అని ప్రశంసించారు.
28-2.89 న సిద్ధిపేటలో జరిగిన ‘వ్యాస
పీఠము’ ఆవిష్కరణ సభకు అధ్యక్షత
వహించిన ప్రముఖ న్యాయవాది శ్రీఎస్.
వేంకటరావుగారు.

సిద్ధిపేట సాహితీ విశాసమండలివారు
ఏర్పాటు చేసిన ఈ సభలో ప్రముఖకవి,
రాష్ట్ర దేవాదాయ ధర్మాదాయ శాఖ
కమిషనర్ డా. జె. కాపురెడ్డిగారు
శ్రీమదిగొండ ఈశ్వరచరణ్ సాహిత్య
వ్యాస సంకలనం ‘వ్యాసపీఠము’ నాని
ష్కరించారు. ఈ సందర్భంలో ప్రశం
సిస్తూ ఆయన ‘సిద్ధిపేటలోని సాహిత్య
సంబంధమైన ఒక - శ్రద్ధ-అభిమానం
నన్నెంతో ఆకర్షించాయి. నిజానికి పెద్ద
పెద్ద నగరాలలో కన్నా సిద్ధిపేటలాది
పట్టణాలలోనే సాహిత్య కృషి గణనీ
యంగా జరుగు తున్నది. కీర్తి ఈశ్వర
చరణ్ ‘వ్యాసపీఠము’ వాగీశ్వర చరణ
మండీరము. చెప్పదలచుకున్న విషయాన్ని
వివరంగా - విశ్లేషణాత్మకంగా నిర్మోహ
మాటలాగా చెప్పాడు. ఆయన కృషి అభి
నందనీయం.’ అన్నారు.

ముఖ్య అతిథి, సిద్ధిపేట పురపాలక
సంఘం అధ్యక్షులు శ్రీ సోమపండ్ల పారి
శ్చంద్ర ‘ఒక కొత్త వరదాని ప్రారంభం
చారని వ్యాసకర్తను అభినందించారు. ఆ
తర్వాత సాహితీ విశాసమండలి భవనం
కోసం రాష్ట్ర ప్రభుత్వం కేటాయించిన
స్థలం వట్టాను మండలి అధ్యక్షులు శ్రీ
వేముగంటి నరసింహాచార్యులకు అంద
చేశారు.

'వ్యాసవీరము'ను పరిచయం చేస్తూ పారేం సంస్కృతాంధ్ర కళాకాల ఆంధ్రోపన్యాసముల శ్రీ శ్రీ రంగాచార్య "ఈ అవిష్కరణ అంతిమోత్సవసభ ఏ మాత్రం రాజకీయపు వాసన లేకుండా చాలా విశిష్టంగా తీర్చిదిద్దబడింది. ఈ సభలో పాల్గొంటున్న ప్రతి ఒక్కరూ ముద్రపీఠ సాహిత్య కృషీకులు - సాహిత్య రసపోషకులలో కావడం ఎంతో ఆనందం కలిగిస్తున్నది. ఈశ్వర చరణ్ సమ్యక్ దృష్టికి - సమ్యక్ ఆలోచనతో ఈ "వ్యాసవీరము"లోని ప్రతి అక్షరము సాక్ష్యం పలుకుతున్నది. 'ఇది గొప్పగా ఉంది - శేక - చెత్తగా ఉంది' అనే వాడు సద్విమర్శకుడు కాలేడు. విమర్శకుడు న్యాయవాది కాదు. న్యాయనిర్ణేత. ఈ దృష్టితో చూచినప్పుడు ఈశ్వర చరణ్ ఉత్తమ విమర్శకు డనటంలో సందేహంలేదు" అన్నారు.

దుర్భాగ కళాకాల ప్రిన్సిపాల్ శ్రీ తంగిరాజు ముద్రపీఠ కర్మ ప్రసంగిస్తూ ఈశ్వర చరణ్ రాజకీయం చెప్పిన 'తత్వాభినివేశ' అని ప్రస్తుతించారు.

శ్రీ వేమగంటి నరసింహాచార్యులు - శ్రీ కనకర్తి రామచంద్రాచారి వ్యాసకర్తను - "వ్యాసవీరము" స్వీకర్తను అభివందిస్తూ కవితాగానం చేశారు.

ప్రముఖ న్యాయవాది శ్రీ ఎఱ్ఱమరాజు రామరాజుగారు "వ్యాసవీరము" కృతిని స్వీకరిస్తూ "ఈ సభ వాకంలో ఆనందాన్ని కలిగిస్తున్నది. సభాధ్యక్షులు - కృతి అవిష్కర్త - కృతికర్త ముగ్ధులూ నాకు హితులు - అత్యున్నత మిత్రులు. ముఖ్యంగా డా. జె. బాపూరెడ్డి వంటి ఉత్తమ శ్రేణికి చెందిన అక్షర శిల్పి స్నేహితుడని చెప్పకోవడం ఒక అద్భుతం. ఈశ్వర చరణ్ తన సాహిత్య

(తరువాయి 18వ పేజీలో)

10. తెలుగు దండక సాహిత్య సూచి

గ్రంథాంతర్గత దండకములు - ముద్రితములు

(గత సంచిక తరువాయి)

120. శివరామకవి, కోట. సానందోపాఖ్యానము. ప్రథమాశ్వాసము, వ.సం. 89. వావిళ్ళ. ప్ర. ము. చెన్నపురి, 1922.
121. శేషాద్రికర్మ, జనమంచి. సతీతిలక. పుట 18, 19.
122. శ్రీనాథుడు. శృంగారనైషధము. చతుర్థాశ్వాసము. వ. సం. 138.
,, హరవిలాసము. పంచమాశ్వాసము, వ. సం. 58. షష్ఠాశ్వాసము, వ. సం. 62. ఎమెస్కో ప్రచురణ, 1971.
,, కాశీఖండము. నవమాశ్వాసము, వ. సం. 74, 203. వావిళ్ళ. చెన్నపురి, 1958.
123. శ్రీరాములురెడ్డి, పూతలపట్టు. కంబరామాయణము. యుద్ధకాండము. రావణవధ పటలము. శ్రీ విక్టోరియా జూబిలీ ప్రెస్, ప్ర. ము. చిత్తూరు, 1953.
124. శ్రీరాములు, దాసు. శ్రీదేవీభాగవతము, ప్రథమస్కంధము, ప. సం. 149, తృతీయ స్కంధము, వ. సం. 79, పంచమస్కంధము, వ.సం. 4975. షష్ఠమస్కంధము, ప. సం. 405; నవమ స్కంధము, వ. సం. 831, నవమస్కంధము, వ. సం. 1297, వాణీ ప్రెస్, తృ. ము. విజయవాడ, 1978.
125. శ్రీరాములు, విప్పర్తి. లింగశతకము. దండకగర్భితచిత్రపీఠము, దండకగర్భితచిత్ర సీవపద్యములు. వ. సం. 33, 74, 75. సౌదామిని ముద్రాక్షరశాల, ప్ర. ము. తణుకు, 1913.
126. సుబ్రహ్మణ్యకవి. శ్రీకృష్ణకళ్యాణము. ద్వితీయాశ్వాసము, పుట 23-26.
127. సుబ్రహ్మణ్యకవి, అల్లమరాజు. భద్రాపరిణయము. చతుర్థాశ్వాసము, పుట 315, 316.
128. సుబ్బరాయశాస్త్రి, దేవులపల్లి. మహేంద్ర విజయము. చతుర్థాశ్వాసము, వ.సం. 16. లారెన్సు అనైలమ్ స్టీమ్ ప్రెస్, ప్ర. ము. మద్రాసు, 1907.
129. సుబ్బరాయకవి, వావికోలను. శ్రీకుమారాభ్యుదయము. తృతీయాశ్వాసము.
,, శ్రీ కౌసల్యాపరిణయము. చతుర్థ, పంచమాశ్వాసములు
130. సుబ్బారావు, నాయని. జన్మభూమి. శివఖండము, వ. సం. 267. మాధవీ ఐ. వెంటర్, మల్టాన్ బజార్, ప్ర. ము. హైదరాబాదు, 1973.
131. సుబ్రహ్మణ్య భాగవతార్, పరిమి. శ్రీకృష్ణ భాగవత యక్షగాన ప్రబంధము. పుట 168, 159. ప్రభాకరులు-కొండవల్లి వీరవెంకయ్య అండ్ సన్స్, రాజమండ్రి, 1984.
132. సూరవ, పింగళి. కళాపూర్ణోదయము. ప్రథమాశ్వాసము, వ. సం. 80.
133. సూర్యచింతామణి, ఉపాధ్యాయుల. శ్రీమదాంధ్ర లలితోపాఖ్యానము. తృతీయాశ్వాసము, పుట 93.
134. సూర్యనారాయణశాస్త్రి, మల్లాది. ఆంధ్ర భవిష్యవర్వము. చతుర్థాశ్వాసము, వ. సం. 79. రాయల్ ముద్రాక్షరశాల, ప్ర. ము. తణుకు, 1941.
135. సూర్యనారాయణశాస్త్రి, వెంపరాల. శంకరవిజయము. షష్ఠాశ్వాసము, వ. సం. 126.
,, మదాలసా చరిత్రము. ద్వితీయాశ్వాసము. వ. సం. 138,

11. కర్ణాటక సంగీత పరిణామము-పరిచయము

—శ్రీమతి వి. లక్ష్మి

సంగీత విద్యార్థి బిరుదాంకితులైన విజయనగర వరాహ నరసింహాచార్యుల గారిచే ప్రాయబడిన కావ్యమిది. వీరు స్వయంగా సంగీతమునందు నిష్ణాతులు. వీరు తమ విద్యను తమజ్ఞానార్థమున, మనుమరాళ్ళకు గూడ అభ్యసించేసిన గురువులు. మద్రాసు తెలుగుభాషా సమితి వారు కర్ణాటక సంగీత పరిణామమును గూర్చి గ్రంథముకావలయునని 1951 కి ముందు ప్రకటించగా, దానిని ప్రాయబడి కవితాకావ్యము వీరికి అభించినది. ఈ గ్రంథమునకు వీరు అప్పటి గవర్నరు లేటు శ్రీ ప్రకాష్ గారిచే పారితోషికము పొందిరి.

సంగీత పరిణామము లెంచునపుడు పూర్వాపరముల నెంచుకూ, వీరు సునిశితమైన పరిశీలనాదృష్టితో, ఈ కావ్యమును రచించిరి. సంగీతమునకు సంబంధించి, గ్రంథములు తక్కువ, అవికూడ పెరికిరాని రోజులవి. అట్టి సమయమున వీరు రచించిన ఈ గ్రంథము ఎంతో యుపయోగపరమైనది. ఈ గ్రంథరచనలో వీరు (తరువాయి 14వ పేజీలో)

(12వ పేజీ తరువాయి)

వ్యాస సంకలనాన్ని నాకు అంకితమివ్వడం ఆయన సహృదయతకు - స్నేహాశీతకు తార్కాణం అన్నారు. ఆ తర్వాత వ్యాసకర్తను వేయిన్నూటపదారులతో - కాలువాతో సన్మానించారు.

మండలి ఉపాధ్యక్షులు శ్రీ పి. వి. బ్రహ్మయ్యగారి స్వాగతంతో ప్రారంభమైన సభకు సంయుక్త కార్యక్రమం శ్రీ వి. రాధామణి వందన సమర్పణ చేశారు.

136. సూరన, చెరుకువాడ. శ్రీ జగన్నాథ మాహాత్మ్యము. ప్రథమాశ్వాసము, పుట. 54, 55.
137. సూర్యనారాయణ, బొంబాయి. లక్ష్మీనారాయణ చరిత్రము. పుట 11, చింతామణి ముద్రాక్షరశాల, ప్ర. ము. రాజమండ్రి, 1913.
138. సూర్యనారాయణమూర్తి, ముత్య. సకలానందము. తృతీయాశ్వాసము, పుట 65-66.
139. సింగరాయకవి, గోపాలని కిరాతాచునీయము. పంచమాశ్వాసము, ప. సం. 32. శ్రీ వై జయంతి ముద్రాక్షరశాల, ప్ర. ము. చెన్నపురి, 1903.
140. సోమనాథయాజ్ఞి, పట్టమట్ట. బ్రహ్మోత్తరఖండము. తృతీయాశ్వాసము, ప. సం. 40. ఉంకార ముద్రాక్షరశాల, ప్ర. ము. సికింద్రాబాద్, 1923. వృథుచరిత్ర. (అముద్రితం) మద్రాసు ప్రాచ్యరిశిత పుస్తక భాండాగారం.
141. సోమసుందరకవి, సత్యనాథులు. శ్రీ జగదాంబా నారదప్రసంగము. పుట 9, 10. శ్రీ నరస్వతి ముద్రాక్షరశాల, ప్ర. ము. కాకినాడ, 1909.
142. సోమనాథరాయ, అదితూడి. విజయేంద్ర విజయము. ప్రథమాశ్వాసము, ప. సం. 74. సుజననంజనీ ముద్రాక్షరశాల, ప్ర. ము. కాకినాడ, 1911.
143. హరిభట్ట. ఉత్తరనారసింహ పురాణము. ఉత్తరభాగము, పంచమాశ్వాసము, ప. సం. 16.
144. హనుమయ్య. జంగా. శుద్ధాంధ్రవిరవనసత్యావినాహము. తృతీయాశ్వాసము పుట 111.
145. హనుమంతకర్మపాకయాజ్ఞి, అప్పారాజు. నందిరాజు లక్ష్మీనారాయణ దీక్షితచరిత్ర. ద్వితీయాశ్వాసము, ప. సం. 31. ఆంధ్రవైదిక ముద్రాక్షరశాల, ప్ర. ము. చెన్నపురి, 1927.
146. వందరినాథ మహాకవి, మోతుకూరి. శ్రీమత్సందరినాథ రామాయణము, అయోధ్యా కాండము. ప. సం. 357, మాదికొండ ప్రభురాయలు, వరంగల్, 1975.
147. అప్పన్నకావీ, మద్దివట్ల గిరి వేంకటరామకవి, కొండ. యోగావక్తా పరిణయము. ద్వితీయాశ్వాసము, ప. సం. 17, 58; పంచమాశ్వాసము. ప. సం. 38; అష్టమాశ్వాసము, ప. సం. 43, పంచమాశ్వాసము, ప. సం. 24, 54, 80. ప్రాచ్యరిశిత గ్రంథాలయం, ప్ర. ము. హైదరాబాదు, 1936.

స్వతంత్ర దండకములు - ముద్రితములు

1. అశ్వత్థనారాయణరావు, కరణం. దండకరామాయణము. ఉత్తరగీతాదండకము. వెంకటేశ్వర ప్రింటింగ్ ప్రెస్, ప్ర. ము. అలమూరు, 1954.
2. అద్వైతబ్రహ్మకాస్తూరి, వావిలాల. ఆంజనేయ దండకము. తె. నా. జూబ్లీ ప్రెస్, ప్ర. ము. చెన్నపురి, 1993.
3. అప్పయ్య, గంగరాజు. వీపుయ్య పార్కు అగ్నిప్రళయ దండకము. గీర్వాణభాషా ముద్రాక్షరశాల, ప్ర. ము. చెన్నపురి, 1937.
4. ఉమర్ అలీషాకవి. దేశమాల దండకము. ఉమర్ అలీషాకవి ఖండకావ్యములు, పుట 218, 219. హుస్సేన్ కవి, ప్ర. ము. సికింద్రాబాద్, 1931.
5. కాళీపతి, పోతూరి. కాళీదండకము. చాటుపద్యరత్నాకరము. దీపాల విద్యుత్కావీ, పుట 39 40.

పడిన శ్రమవృధాకాదని, గ్రంథము చదివిన వారికి తెలియును.

ఈగ్రంథమున వీరు (1) చరిత్రాధ్యాయము (2) స్వరాధ్యాయము (3) రాగాధ్యాయము (4) ప్రబంధాధ్యాయము (5) తాలాధ్యాయము (6) వాద్యాధ్యాయము (7) సర్వసాధ్యాయము అని ఏడు విభాగములను నొనరించిరి.

చరిత్రాధ్యాయమున వీరు పూర్వమున గల శాసనకాలవిధానము తెల్పుటకై, సంగీతచరిత్ర చెప్పుచు, ప్రతి కృతీస్మృతికి హాస పురాణ కాలమునాటి సంగీతము, చరిత్ర కాలమునాటి శోహల దత్తిల భరతాదికాస్త్రజేతలగాన విధానము 15 వ శతాబ్దము వరకు ఆయా రచయితలను చేర్చుచు, నూచించిరి. 15వ శతాబ్దము మొదలు 18వ శతాబ్దము వరకు మన ద్వ్యావింశకృతిపద్ధతి తక్కిన జేశముల కన్న సవ్యమెట్లగునదియు, మన మేళము లేమి, ప్రస్తారరాగములేమి, వీని జన్య విధానమేమి, ఎట్లు క్రమబద్ధమై తన రారునది, రాగకాలనియమమెట్లు ఎంచునది మున్నగు నంశములు తెల్పిరి.

రాగాధ్యాయమున, స్వరాధ్యాయమున, స్వరములు, ధ్వనులు, ప్రతిధ్వనులు, క్రుతులు, స్వరాంతరములు, స్వరములలోని భేదములు, మార్చనలు, తానములు, గతుకముల గురించియేకాక, రాగపరిణామము, మేళరాగకర్తలను గూర్చి, మేళకర్తల రాగవిధానముల గురించి, రాగకాల నిర్ణయాయతను గురించి, వివరించిరి. పంచమధ్యాధ్యాయమున గేయ ప్రబంధ రీతులు, లక్షణగీతముల యావశ్యకత, కీర్తనపదరీతులందలి రాగతాళ విన్యాసాదికము, మనోధర్మము, నృత్యానుకూల వాద్యములు, యక్షగానములను గురించి వివరించిరి.

తాలాధ్యాయమున తాలలక్షణమును, వివిధ తాళములను, విాటులు, శబ్దరీతుల

6. మూర్తయ్య, పేరూరి. శివదండకము. శివస్తోత్రామృతము. అఖరిపుట. వేదం అండ్ కంపెనీ, ప్ర. ము. చెన్నపురి, 1915.
7. కేశవరావు, దండంరాజు. శ్రీ మట్టవల్లి నృసింహదండకము. పాండురంగ ప్రెస్, గుంటూరు.
8. కొండమాచార్యులు, ముదివర్తి. రంగనాథుని దండకము. వస్తగిరి (మాసవత్రిక). తిరుపతి, జూలై, 1983.
9. గోవిందుడు, మేడవల్లి. నూకాలమ్మ దండకము. దండకరత్నములు, గొల్లపూడి వీరాస్వామి అండ్ సన్, రాజమండ్రి.
10. చినతిరుమలాచార్యులు, కాళ్ళపాక. అష్టభాషా దండకము. వెంకటేశ్వర లఘు కృతులు. పుట 151-158. టి.టి.డి. ప్రచురణలు, 1985.
11. చిదానందకవి. చంద్రాననాదండకము. వ్రాతప్రతి. డి.నెం. 25/20. ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు. కాకినాడ.
12. చంద్రకవి. పద్మినీదండకము. బి. వైద్యనాథయ్య, పి.సి. రామపులుగార్లచే ప్రకటించబడింది. బి. యన్. జూబ్లీ ముద్రాక్షరశాల, మద్రాసు, 1901.
13. చెంగారెడ్డి, బుర్రు. శ్రీరామదండకము. రామకవితము. పుట 1. ప్రచురణ సం. 1984.
14. తిరుపతి వేంకటకవులు. ఉత్సవదండకము. నానారాజసందర్శనము. ఉత్తరార్థము. కిర్లమపూడి సంస్థానము, పుట 90.
15. నరసింహకావ్రీ, గుండ్లూరి. భాషీయ దండకము. మంజువాణి ముద్రాక్షరశాల, ద్వీ. ము. ఏలూరు, 1912.
16. నరసింహకావ్రీ, అముజాలి. విఘ్నేశ్వరదండకము. దండకకుసుమావళి. ముద్రణ 1940.
 ,, సరస్వతీ దండకము. ,, ,,
 ,, శ్రీమదాంజనేయదండకము ,, ,,
 ,, శ్రీ శంకరదండకము ,, ,,
 ,, శ్రీ దశావతార దండకము ,, ,
17. నరసింహం. ఆంజనేయ దండకము. లక్ష్మీనృసింహవిలాసము ద్రాక్షరశాల, ప్ర. ము. చెన్నపురి, 1919.
18. నరసింహం చేపూరు. దండుమారెమ్మ దండకము. దండకరత్నములు. గొల్లపూడి వీరాస్వామి సన్, రాజమండ్రి.
19. నారాయణదాసు, అదిభట్ల. మైసూరుదేశ ప్రళంపాస్తవకము. చాటువ్రణింధము. పుట 107. సంపాదకులు, ఆచార్య యస్వీ.

— (వ శే షం) —

గురించి తెల్పిరి. వాద్యాధ్యాయమున వాద్యవిధములు, వీణావేణు మృదంగాదులు, పూర్వకాలమున కాస్త్రసమ్మత సమాపర ధ్వనితత్వమున నిర్మింపబడుటను నిరూపించిరి. ఇక సర్వసాధ్యాయమున భరతాదికాస్త్రజేతలకరణమండల విధులు, అంగాభినయము, అందలి స్థాయి

భావము, రసము, నాయక, నాయికవృత్తులను గూర్చి తెలిపిరి.

ఈవిధముగ ఈగ్రంథము అటువిద్యార్థులకు, ఇటుసంగీతజేతలకు కూడ నుపయోగించునదియై విశేష విషయములను వెలికి తెచ్చినదియై, విజ్ఞానము నందించునదియై యున్నది.

.....

